

Nuevas alusiones al *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar (Edición, traducción y estudio)

José Martínez Delgado
Universidad de Granada *

Edición, traducción y estudio de setenta y tres nuevas alusiones explícitas a la sección lexicográfica del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar conservadas en el diccionario medieval *Kitāb at-Taysīr* ('El libro de la facilitación') del sabio caraíta egipcio Šelomoh ben Mēborak ben Ša'īr (según ms. Firk. I 77).

PALABRAS CLAVE: Lexicografía; Firkovich; Judeoárabe; Al-Andalus.

NEW SAMPLES OF YA'AKOV BEN EL'AZAR'S *KITĀB AL-KĀMIL* (EDITION, TRANSLATION AND STUDY).— Edition, translation and analysis of seventy-three explicit allusions to Ya'akov ben El'azar, *Kitāb al-Kāmil*'s lexicographical section contained in a medieval Hebrew-Arabic lexicon known as *Kitāb at-Taysīr* ('The Book of Ease') by the Karaite Šelomoh ben Mēborak ben Ša'īr (according to Firk. Ms. I 77) collection.

KEYWORDS: Lexicography; Firkovich; Judaeo-Arabic; Al-Andalus.

Del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar (al-Andalus, siglos XII-XIII) sólo conocemos un brevísimo fragmento de quince líneas perteneciente a la introducción general de la obra. El texto, custodiado en Cambridge (T-S, Arab. 52/217), fue identificado y publicado por N. Allony¹. El resto de alusiones a esta obra filológica medieval hay que extraerlas de fuentes posteriores. Las más importantes conocidas hasta el momento son los trabajos de David Qimḥī, *Sefer Miklōl*² y *Sefer ha-Šorašim*³, un comentario a Job (ms. Oxford 383) de Yiṣḥaq

---

* pdelgado@ugr.es

¹ N. ALLONY (ed.), *Ya'āqob ben El'azar, Kitāb al-Kāmil* (Jerusalem 1977).

² *Liber Michlol grammatices lingvae sanctae r. Daudi Kimhi: quo eam integrā docet, & absolutit per Agathium Guidacerium...*, Parisiis, In Collegio Italorum. Anno 1540

³ H. R. BIESENTHAL, F. LEBRECHT, *Rabbi Davidis Kimchi radiculum liber sive hebraeum biblicorum lexicon cum animadversionibus Eliae Levitae* (Berolini 1847).

ben Šelomoh ben Yiśra'el, y el comentario a Génesis de Abraham ben Mošeh ben Maimon⁴. Todas estas citas, un total de treinta y seis, fueron recopiladas por Allony⁵.

En la actualidad, resulta más fácil acceder a la colección Firkovich y podemos añadir una nueva fuente: el *Kitāb at-Taysīr fī ḥašr ḡawāmi' al-tafāsīr* / 'El libro de la Facilitación, en la compilación antológica de comentarios bíblicos del sabio caraíta egipcio Šelomoh ben Mēborak ben Ša'ir. Esta fue recogida por Allony como 'Manuscrito Anónimo (Firk. I 77)', pero por las circunstancias históricas que le tocaron vivir no tuvo acceso a ella⁶. Las siguientes páginas se basan en los materiales que transmite esta obra lexicográfica.

1. KITĀB AT-TAYSĪR ('LIBRO DE LA FACILITACIÓN')

Entre las fuentes medievales, la que más citas contiene del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar es el diccionario *Kitāb at-Taysīr* ('Libro de la facilitación'). De sus alusiones explícitas (mediante la escueta fórmula: R. Ya'āqob) puede trazarse una idea sucinta del contenido del diccionario de Ya'āqob ben El'azar.

Sin querer entrar en una descripción detallada de esta obra lexicográfica, pues no es este el lugar⁷, puede decirse que el *Kitāb at-Taysīr* es un diccionario bilingüe hebreo-árabe, basado en la metodología de la escuela hebrea de al-Andalus. El léxico estudiado en este diccionario es exclusivamente bíblico y pretende abarcar este estadio literario de la lengua en su totalidad, llegando a reunir algo más de dos mil doscientos lemas con sus diferentes acepciones.

Aparentemente, la gran aportación del *Kitāb at-Taysīr* consiste en ofrecer soluciones a problemas que resultaban insalvables para sus predecesores a partir de toda la labor desarrollada previamente por ellos. Un análisis detallado de los contenidos del diccionario nos muestra un *collage* de los grandes diccionarios hebreos medievales.

Debió ser redactado entre finales del siglo XIII o comienzos del XIV y sólo después de la aparición del *Sefer ha-Šorašim* de David Qimḥī, último autor

⁴ Abraham ben Moses ben Maimon, *Peruš 'al Bērešit u-Šemot*, edition and translation by E. Y. ben SHERAGA VIZENBERG (London 1958).

⁵ ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, págs. 24-46.

⁶ ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, págs. 11-12.

⁷ Para una descripción más detallada, véase J. MARTÍNEZ DELGADO, «The Lexicographical Theories of Shelomo Ben Mubarak the Karaite in his Kitāb al-Taysīr», en *Reason and Faith in medieval Judaism and Islam*, ed. M. A. GALLEGO (en prensa).

mencionado en el corpus de este léxico y del que toma la planta al añadir un colofón para las voces arameas de la Escritura. Por lo tanto, el *Libro de la Facilitación* parece encajar en la denominada época de difusión del legado andalusí por la zona norte del Mediterráneo⁸, siendo el único ejemplar conocido en la actualidad redactado en la zona sur de esta cuenca; de hecho, comparte numerosas e importantes características con su contemporáneo conocido como *Diccionario anónimo de Provenza*⁹.

Según la tradición, esta obra lexicográfica la compuso el caraíta Šelomoh ben Mēboraḳ ben Ša'ir en Egipto, seguramente en El Cairo antiguo, y así aparece atribuida a él en la lista de doctores caraítas redactada por al-Hītī¹⁰. Este diccionario era desconocido hasta el momento y no aparece recogido en los catálogos o listas de ninguna biblioteca u obra dedicada a los estudios hebreos¹¹.

Se conserva y conoce una única copia manuscrita completa (Firk. I 77, 298 folios de 17 líneas cada uno, siglo XV) que contiene los veintidós capítulos dedicados a la lengua hebrea, si bien se ha perdido parte de la introducción y quizá el final del colofón dedicado al arameo bíblico¹².

Este léxico dedicado a la lengua hebrea de la Biblia y redactado en El Cairo antiguo bajo una tremenda influencia andalusí, trata de explicar, en teoría, los contenidos, o al menos ofrecer una pista que ayude a interpretar determinada voz o forma, descartando las frecuentes disgresiones sobre la morfología de las entradas. En los artículos presenta en sucesión estricta y premeditada la evolu-

⁸ Para la periodización de la lexicografía hebrea andalusí véase J. MARTÍNEZ DELGADO, «Caracterización general de la Lexicografía Hebrea Andalusí», *Revista Española de Lingüística* 38 (2008), págs. 103-128.

⁹ *Un Diccionario anónimo de Provenza (Siglo XIII)*. Edición del manuscrito Vaticano Ebr. 413 con Introducción por Á. SÁENZ-BADILLOS (Granada 1987).

¹⁰ G. MARGOLIOUTH, «Ibn al-Hiti's Arabic Chronicle of Karaite Doctors», *JQR* [OS] 9 (1896-97), págs. 429-443: ת'ם אלשיך' שלומה בן מברך בן צעיר צאחב או צאחב אלתייסיר. 'Le sigue el ilustre Šelomoh ben Mēboraḳ ben Ša'ir, autor del (Libro de) la facilitación', pág. 435:20-21.

¹¹ En los últimos siglos sólo nos han llegado tres apuntes sobre esta obra en notas a pie de página en estudios de A. HARKAVY (*Sefer ha-galuy, Zikaron lē-riš'onim wē-lē-āḥaronim*, S. Petersburg 1891, vol. 5, págs. 131-132) que muestra los *simanim* empleados para las serviles y las radicales y recogidos por el autor, anónimo aún, en un fragmento de la introducción que ha desaparecido; M. STEINSCHNEIDER, «Zur Namenkunde, mit besonderer Rücksicht auf Karaiten», *MGWJ* 31 (1882), págs. 324-332, n. 1. en la que baraja datos sobre el propietario (Yosef ben Zedaka) de la única copia completa conocida (Firk. I 77); y una última cita peregrina en ALLONY, *Kitāb al-Kāmil*, pág. 11, n. 38.

¹² Junto a ésta, tras revisar los fondos microfilmados en Jerusalén, hallé cuarenta y cuatro fragmentos que configuran hasta veinte copias distintas de la misma obra. En breve publicaré la edición y traducción completa de este diccionario en dos volúmenes: *El libro de la facilitación (Diccionario Judeoárabe de Hebreo Bíblico)* 2 volúmenes (Granada 2010).

ción semántico-morfológica de la raíz lema en cuestión mediante textos autorizados (*šawāhid*), es decir, pasajes bíblicos.

Su planta se ajusta al modelo ideado por David Qimḥī en su *Sefer ha-Šorašim*, esto es, veintidós capítulos, uno para cada consonante del alefato, y un apéndice de arameo bíblico, si bien, la tradición manuscrita nos muestra que en su origen el diccionario estaba dividido en dos partes¹³. El ejemplar del *Kitāb at-Taysīr* más completo conserva un fragmento de la introducción en la que Šelomoh ben Mēboraḳ explica su metodología a la hora de componer los artículos de su diccionario:

וסלוכי פיה אנני מתי וגדת אבא אלוליד רח'אל / דכר לפטה פי כתאב אלאצול
 ולם יתרגמהא פאני / לא אדכרהא ולא אדכר דלך אלאצל לה או מתי / אחאל דלך
 עלי כתא[ב] חרוף אללין או כתאב דואת / אלמתלין פלא אדכרהא איצא לעדמהא
 אלתרגמ[ה] / ומתי אחאל עלי גירמהא פאין [וגד]ת[ה] קד תרגמה / וד[כ]רתהא
 ואצלהא ואלא תרכתהא ואסתגניית במ[א] / דכרה ר' יעקב צאחב אלכאמל וגירה מן
 אלמתרג[מין] / [ב]אללה אעתצד ובה אעתצם. [1:1-9]

Mi método es <el siguiente>: cuando he encontrado que Abū-l-Walīd <Ibn Ġanāḥ>, Dios se apiade de él, menciona una palabra en el *Kitāb al-uṣūl/Libro de raíces* y no la comenta, yo, ni la menciono ni cito su raíz o cuando él la remite al *Kitāb hurūf al-līn/Libro de las letras débiles* o en el *Kitāb dawāt al-miṭlayn/Libro de los <verbos> que tienen <radicales> geminadas*, tampoco la menciono yo, pues <allí> carece de comentario; cuando él la remite a otros <tratados>, en los que yo la he encontrado traducida, la menciono con su raíz; y si no, la omito y me conformo con lo que menciona Rabī Ya‘āqob, autor del *Kāmil/Completo*, y los demás comentaristas. En Dios me apoyo y en Él me protejo.

Las fuentes de las que se nutre este diccionario son, en realidad, de dos tipos. Por un lado lingüísticas, o primarias, es decir, el texto bíblico recibido y puntuado por los masoretas o fuente base. Por otro lado, ben Mēboraḳ tiene acceso a importantes fuentes metalingüísticas o secundarias, es decir, obras y diccionarios de otros autores. Este tipo es más libre y amplio que el anterior, pues todo lo que el autor considere aceptable o tenga a su alcance será válido. Por lo general, *Kitāb at-Taysīr* depende directamente del *Kitāb al-’Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ, si bien sólo está interesado en las informaciones referidas al significado, es decir, las

¹³ La primera contenía la introducción y los capítulos de las letras *’alef-nun*, mientras que la segunda se componía de las letras *sameḳ-taw*, además del apéndice arameo. Con el paso del tiempo, los copistas eliminaron esta división y ya en el siglo xv el diccionario se copiaba como una obra compacta.

definiciones. De hecho, la labor del autor consiste en buscar el mayor número de voces explicadas previamente en un intento de ofrecer uno o varios equivalentes generales, e incluso particulares, de las voces bíblicas.

Su metodología le lleva a resumir los artículos del diccionario de Ibn Ġanāḥ, llegando a omitir informaciones de tipo morfológico, sintáctico e incluso exe-gético y a fusionar bajo un mismo lema lo que sus predecesores entendían como lemas diferentes. De hecho, en el *Kitāb at-Taysīr* se descartan los lemas que el autor considera inservibles por carecer de traducción. Además, si se daba el caso de que el artículo de Ibn Ġanāḥ careciera de traducción, lo cual es usual, Ben Mēboraq recurría entonces al *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar y completaba únicamente la laguna, retomando a continuación el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ. En el *Kitāb at-Taysīr* se conservan setenta y tres alusiones explícitas y nominales a esta obra perdida del siglo XIII, mediante la escueta fórmula R. Ya'āqob; sin embargo, un análisis metódico de los contenidos muestra que quizá superen los dos centenares¹⁴.

Sus dos fuentes principales o directas son, como él mismo reconoce en la introducción, el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ y el *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar. Sin embargo, el contenido del diccionario nos muestra que en realidad baraja cuatro tipos de fuentes principales:

a) Textuales: es decir, textos tradicionales como la *Masora*, la *Mišná*, los dichos de los antiguos rabinos, el *piyyut*, y finalmente son muy frecuentes ejemplos del arameo bíblico y targúmico y de la lengua árabe. Por lo general, estas citas atienden a fines comparativos y provienen de las dos fuentes principales empleadas por el autor.

b) Fuentes orientales:

b.1. Se cita con más o menos frecuencia a al-Fāsī, al que se le denomina צאחב אגרון 'autor del Egron'¹⁵. Por lo general se toma el equivalente árabe ofrecido por al-Fāsī, si bien, en otras ocasiones se reproducen sus palabras textualmente.

b.2. En una ocasión se recoge la opinión de Sa'adya Gaón en la raíz לעב.

b.3. En dos ocasiones se recoge la opinión de Hāy Gaón en la entrada זלזלים y en la voz aramea הַזְדָּא (Da 3,14).

c) Andalusíes: son las más frecuentes y a partir de ellas se configura todo el diccionario.

¹⁴ En este trabajo sólo se estudiarán y tratarán estas setenta y tres alusiones explícitas.

¹⁵ Las raíces en las que aparece recogida su labor lexicográfica son אגל, אהה, אוב, אזל, אזן, אזן, חשמנים, הא, הה, דיק, גלש, גהר, גה, אד, אדח.

Nagīd, Yēhudah Ibn Bil'am y Rabī Hāy, o si por el contrario extrajo las citas del *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar, tal y como ocurre con la literatura rabínica o el *Tāğ al-luğa wa-šihāḥ al-'arabiyya*, cuyas citas en el *Taysīr* proceden de materiales previamente recogidos en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ğanāḥ. No cabe duda que tuvo acceso a la obra de Al-Fāsī, David Qimḥī y Maimónides.

En lo que se refiere a la fuente que interesa, el *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar, en líneas generales, Šēlomoh ben Mubarak lo emplea en las entradas de raíces geminadas y en algunas raíces específicas que contienen radicales débiles. Las entradas conservan el orden morfológico seguido en los diccionarios de Ḥayyūğ, a lo que añade la traducción árabe, a veces con varios sinónimos, y a continuación presenta versículos específicos de los que ofrece una traducción completa. Destaca, por último, en el trato que hace de algunas formas, siempre basándose en los procesos evolutivos y en la terminología empleados por Ḥayyūğ, así como en el campo de los pronombres a los que retrotrae a su forma primitiva de una forma nueva y original. Un factor muy importante a tener en cuenta, a la hora de estudiar las pocas citas que conocemos de esta obra, es la brevedad y concisión del autor egipcio que lo cita, pues llega a resumir las fuentes empleadas, obsesionado por la semántica y dejando de lado la morfología. Esta característica diferencia al *Kitāb at-Taysīr* del resto de los diccionarios que le precedieron y puede ser considerada su gran aportación a la lexicografía hebrea medieval, pues lo acerca a lo que hoy se espera de un diccionario.

Las citas que encontramos en el *Kitāb at-Taysīr* a la obra *Kitāb al-Kāmil* provienen, única y exclusivamente, de su sección lexicográfica. Estas muestras, por su naturaleza dentro del *Kitāb at-Taysīr*, pueden ser de tres tipos:

a) Artículos completos: son aquellos artículos atribuidos por ben Mēboraḵ a Ya'āqob ben El'azar y de los que no se encuentra un texto paralelo en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ğanāḥ. En realidad son un resumen de lo que fue el original.

b) Secciones: en estos casos, ben Mēboraḵ sigue el *Kitāb al-Uṣūl* hasta que encuentra una laguna semántica y tiene que recurrir al *Kitāb al-Kāmil*; generalmente se trata de las ocasiones en las que Ibn Ğanāḥ remite al *Libro de Ḥayyūğ* y a sus opúsculos, más de cuatrocientas¹⁹. En estos casos, las citas al *Kitāb al-Kāmil* son suplementos y nunca nos muestran un resumen del artículo completo.

c) Anotaciones: este último tipo son breves notas sobre el parecer de Ya'āqob ben El'azar en voces específicas. En estos casos, las alusiones al *Kitāb al-Kāmil* no pasan de ser breves comentarios.

¹⁹ D. TÉNÉ, *Sefer ha-Hassagah, hu' Kitāb al-Mustalḥaq lē-Rabī Yonah Ibn Yānāḥ bē-tirgumo ha-ibri šel 'Obadyah ha-Sefardī* (Jerusalem 2006), pág. ๖๓.

2. LA TEORÍA GRAMATICAL DEL *KITĀB AL-KĀMIL* A PARTIR DE SUS ALUSIONES EN EL *KITĀB AT-TAYSĪR*

2.1. Fonética y grafía

2.1.1 'Alef protética.

Ya'āqob ben El'azar mantiene que la 'alef de אֶגְלִי טַל (Jb 38,28) es protética, al entender que la forma se deriva de הַיֵּם אֶגְלִי (Is 48,18). De manera inversa, el autor no acepta que 'alef en עַם אֶרְבּוֹת יְדִי (Is 25,11) esté añadida a la forma רְבוֹת (Ex 11,9), sino que אֶרְבּוֹת se derivaría de la raíz ארב. Descartando, por tanto, que sea un caso de 'alef protética.

2.1.2. Ausencia de *dageš* morfológico.

En una ocasión, tras una relación de formas *pi'el* de la raíz מִשַׁשׁ 'tentar, palpar', donde la reduplicación de la segunda radical es preceptiva, se añade un caso en el que el *dageš* ha sido omitido: גָּשָׁה נָא וְנִצַּמְשָׁךְ (Ge 27,21: 'acércate para que te toque').

2.1.3. Permuta de consonantes:

2.1.3.a. 'alef-he': 'alef en אֶרְמוֹן sustituye a la *he*' de הַהֶרְמוֹן (Am 4,3).

2.1.3.b. Otra posible permuta es la del par *lamed-nun*: אֶת עַם נוֹעַז (Is 33,19) se recoge en la letra *nun* (נעז) y se traduce en la letra *lām* junto con מַעַם לַעֲז (Sal 114,1).

2.1.3.c. *Lamed* y *reš* pueden permutarse, tal y como lo demuestra el hecho de que Ya'āqob ben El'azar interpretase זֶלְזָלִים (Is 18,5) como 'ramas', la recogiese en אֶרֶץ זֶרְזִיף (Sal 72,6) y citase a Hāy Ga'ón, que establece que la lluvia cuando es intensa es denominada en nabateo זרף²⁰.

2.1.4. Elisión de consonantes.

El numeral femenino אַחַת 'una' ha perdido la *dalet* radical que muestra en el masculino para facilitar la pronunciación de la voz, por lo que su forma original es, según Ben El'azar, אַחַדָּת. Por analogía, *dalet* podía llegar a desaparecer incluso del masculino y así puede además entenderse el versículo וְעֵשָׂה אֶח מֵאָחַד (Ez 18,10).

Junto a esto, y siempre bajo el punto de vista sincrónico de los gramáticos andalusíes, encontramos que en el pronombre relativo אֲשֶׁר, entendido como una partícula, se suprimía 'alef y *reš*, dejando únicamente una *šin* que se adhería a la siguiente palabra, como en אֲשֶׁר אֶתְּהַבָּה נְפִישִׁי (Ca 1,7) y más interesante aun עַד שֶׁקָּמְתִי (Ju 5,7).

²⁰ Según A. MAMAN, «Šēride milon Kitāb al-Hāwī lē-Rav Hāy Ga'on», *Tarbiz* 69 (2000), págs. 341-421: 353, con nabateo, Hāy Ga'ón se refiere al arameo en general y al talmúdico en particular.

2.1.5. Grafía plena y defectiva.

En una ocasión se afirma que la forma *לְחֻלְכָּה יִצְפְּנִי* (Sal 10,8) es idéntica a *וְאִוְצְרוּתֶיךָ חֵילְךָ וְכֹל* (Je 17,3), a partir de la voz *חֵיל* ‘riqueza, dinero’. Por lo tanto, la forma *לְחֻלְכָּה* (Sal 10,8) muestra la grafía plena del pronombre de *חֵילְךָ* (Je 17,3).

2.2. Morfología.

El *Kitāb at-Taysīr* es un diccionario preocupado, casi única y exclusivamente, por las acepciones y usos semánticos de las raíces hebreas de la Biblia, quizá sea el primero en su especie con esta naturaleza. De hecho, las escasas anotaciones de carácter morfológico o gramatical que encontramos dispersas por este léxico suelen aparecer atribuidas a Ya‘āqob ben El‘azar. Sin duda, estos breves apuntes son de una gran importancia y originalidad.

2.2.1. Evolución de formas pronominales.

Para Ya‘āqob ben El‘azar los pronombres de primera y segunda persona (del singular, aunque puede hacerse extensible al plural, salvo quizá en el caso de *אֲנִי*)²¹ comparten una misma raíz: *אן*. En el caso de *אָתָּה* y *אָתָּךְ* la *nun* de *אן* estaría asimilada en *taw*, resultando que *taw* y *he* en *אָתָּה* indican masculino. Así lo confirma el hecho de que la *nun* de *אן* es explícita en el pronombre de primera persona *אֲנִי*. Por tanto, gracias a la semitística comparada, la supuesta forma original *אָתָּה* (paralela a su vez a *أَنْتَ* ‘anta’ en árabe) muestra la *nun* de la misma manera que se refleja en arameo *אָתָּה מְלֻכָּה* (Da 2,29).

2.2.2. Esquemas nominales.

Parece haberse identificado el esquema *פִּעְלָן* (con la segunda radical reduplicada) para el *hapax legomenon* *אָתָּה לִי אֶפְדֵּנִי* (Da 11,45), recogido en la raíz *אפד*. La misma impresión queda al afirmar que en *חָנֵּם* ‘gratis’, de *חן* ‘dar, entregar’, *mem* está añadida, por lo que se habría reconocido el esquema *פִּעְלָם*.

2.2.3. Raíces.

En seis ocasiones el autor del *Kitāb at-Taysīr* informa que Ya‘āqob ben El‘azar adscribía a determinadas formas una raíz diferente a la tradicional. Así, la raíz de *אָמוֹת* y de *הָאֲמִים* no es *אום* sino *אמם*. La voz *אָתִיק* (Ez 42,3: ‘galería, antemuro’) que para Ibn Ġanāḥ es de la raíz *נתק*, para Ben El‘azar es de *אתק* y así la cataloga

²¹ En el caso de *אֲנִי* el *Kitāb at-Taysīr* parece seguir la versión de Ibn Ġanāḥ, donde la raíz sería *אנח*, entendida como una partícula por el *Kitāb at-Taysīr* (I 77, 16v:8-9), a la que se le ha sufijado el pronombre *ני* para indicar la persona y el número (A. NEUBAUER, *The Book of Hebrew Roots by Abu ‘l-Walīd Marwān Ibn Janāh*, Oxford 1875, column 58:28-30).

el *Kitāb at-Taysīr*. De la misma manera, cuando en el artículo גג ('azotea, tejado') Ibn Ġanāḥ omite la definición, el *Kitāb at-Taysīr* recurre a Ya'āqob ben El'azar que la consideraba de segunda radical débil (גוג). Igualmente, Ben El'azar entiende que la voz פָּרַע גָּד (Ex 16,31: 'cilantro') pertenece a una raíz geminada (גדד) por tener *pataḥ*. Al tratar la raíz טרח hay una pequeña digresión al discutir el versículo אֶף בָּרִי יִטְרִיחַ עִב (Jb 37,11: 'con mucha agua se carga la nube'). La lexicografía andalusí entendía que בָּרִי se derivaba de רוה, por lo que *bet* sería un prefijo; sin embargo, Ben El'azar no descarta que *bet* en בָּרִי sea una radical, según la forma הַבִּיאִי הַבְּרִיָּה (2Sa 13,10: 'alimento'). Por último, según estas muestras la voz עַל כֵּסָה (Ex 17,16: 'cátedra') sería trilitera (כְּסִי?).

2.2.4. Lemas acumulativos.

Un fenómeno muy interesante que se aprecia en estos fragmentos es lo que podría denominarse como lemas acumulativos. Con este término me refiero a artículos que recogen bajo un mismo lema formas que, morfológicamente, pertenecen a paradigmas similares pero diferentes y que quedan unidas por un significado común. Con todo, de los ejemplos se aprende que la variación de paradigma conlleva o implica un leve cambio en el significado²². En una ocasión el autor del *Kitāb at-Taysīr* atribuye este recurso al propio Ben El'azar, de hecho al tratar la raíz חול mantiene que Ya'āqob ben El'azar 'recoge en esta raíz otras raíces, una que tiene (consonantes) geminadas y otra que tiene por segunda radical una *yod* reduplicada'. Lo mismo ocurre en la raíz אשמ 'desierto, campo abierto' a la que se suman, por medio de la fórmula 'tienen esta acepción con *yod*' formas como וְהַבְּמוֹת תִּישָׁמְנָה (Ez 6,6); עַל פְּנֵי הַיְּשִׁמּוֹן (Nu 21,20); בֵּישִׁמוֹן דָּרָךְ (Sal 107,4); יָלַל יְשִׁמּוֹן (De 32,9), 'soledades, desiertos'; y gracias a este fenómeno puede interpretarse בְּאַשְׁמַנִּים (Is 59,10). De la misma manera, en la raíz מרד ('rebeldía, oposición') se mantiene, según la tradición, que וְעֲנִיִּים מְרוּדִים (Is 58,7); יָמִי עֲנִיָּה וּמְרוּדִיָּה (La 1,7) y זָכַר עֲנִיִּי וּמְרוּדִי (La 3,19) pertenecen a esta raíz con el sentido de 'endeblez, bajeza', a pesar de ser una raíz de segunda radical débil (ריד 'sufrir'), por lo que en estos casos habría que interpretar 'inquietud'. La raíz יצת aparece como con *taw* debilitada, tal y como lo hacen las otras tres letras débiles, en אֲצִיתָנָה יָחַד (Is 27,4). En el caso de las raíces cóncavas y geminadas, uno de los puntos más débiles de la teoría de Ḥayyūḡ, se indica que en las raíces זקק ו סרר deben consultarse los artículos dedicados a זיק ו סור para completar la secuencia de formas. Por último, quizá haya que incluir en esta categoría la forma נִוְעָה (Is 33,19) recogida en נעו ו traducida en la letra *lam* junto con לַעַו (Sal 114,1) y discutida previamente en 2.1.3.b.

²² Ḥayyūḡ dice lo mismo de las formas reduplicadas y véase José MARTÍNEZ DELGADO, *Yahyà Ibn Dāwūd, El Libro de Ḥayyūḡ (Versión original árabe del siglo X)* (Granada 2004), págs. 95 y ss.

2.2.5. Variantes.

Junto a los lemas acumulativos encontramos dispersas por todo el *Kitāb at-Taysīr* formas divergentes o alótopos en casi un centenar de ocasiones. Para referirse a estas formas el autor del *Kitāb at-Taysīr* utiliza la fórmula *luġa fī* ('variante de'). Esta fórmula viene a crear armonía entre una serie de voces recopiladas en los diccionarios anteriores a la teoría de Ḥayyūġ. De hecho, estas formas fueron identificadas por Ḥayyūġ tras revisar el *Maḥberet* de Mēnaḥem ben Saruq, tipo el verbo הלך, que se conjuga en el imperfecto y sus derivados como un verbo de primera radical débil (ילך). En un primer momento, Ḥayyūġ entenderá que son dos raíces diferentes etimológicamente pero que terminaron fusionándose por su similitud fonética y semántica²³. El *Kitāb al-mustalḥaql* Suplemento de Ibn Ġanāḥ es sin duda el catálogo más importante de este tipo de formas, a pesar de que su autor solía recurrir a la permuta para explicarlas²⁴. Es en el *Kitāb at-Taysīr* donde por vez primera parece hallarse una solución a estas formas mediante la fórmula *luġa fī* ('variante de'). Lo interesante es que siete ocasiones este recurso es atribuido a Ya'āqob ben El'azar. Quizá el resto de casos en los que se emplea esta fórmula, casi un centenar, provengan del *Kitāb al-Kāmil* pero al no aparecer atribuidos directamente a esta obra no tienen lugar en este estudio de muestras explícitas. Un ejemplo clásico es ותאזני חיל: אור (Sal 18,40: 'ceñir, ceñirse') y ותאזני חיל (2Sa 22,40). En el segundo caso, la raíz es זרה y así aparece זרבי ורביעי (Sal 139,3); sin embargo, no debe descartarse que sea una variante de ותאזני חיל (Sal 18,40)²⁵. De la misma manera, en la raíz ארם se afirma que ארמון, ארמנת, ארמנת ('alcázar') es una variante de (luġa fī) ונדע ארמון (Ez 19,7) y además, en este caso la 'alef de ארמון puede sustituir a he' en ההרמוןה (Am 4,3) como ya se ha visto en la epígrafe 2.1.3.a. A una conclusión similar se llega cuando afirma que יתר האמן (2Re 25,11) con 'alef es una variante de המון. De hecho, formas entendidas tradicionalmente como permutas, son ahora explicadas como 'variantes', por ejemplo להיית לזענה (De 28,25) es una variante de רק זועה (Is 28,19) porque ambas significan 'estremecerse, inquietarse'. Así, la raíz ירע con el sentido de 'fealdad', tipo ירע es una variante de טוב נרע (Ge 2,10). En el caso de ירש se recogen formas tipo מוריש ומעשיר (1Sa 2,7), ופן אנרש ונגבתי (Pr 30,9), ופן תנרש אתה וביתך (Ge 45,11), entendidas todas como 'pobreza', por lo que son una variante de רשו ורעבו (Sal 34,11) y de ישבע

²³ MARTÍNEZ DELGADO, *El Libro de Ḥayyūy*, pág. 42.

²⁴ TÉNÉ, *Sefer ha-Hassagah*, cit.

²⁵ MARTÍNEZ DELGADO, *El Libro de Ḥayyūy*, pág. 56 y su respectiva nota. Ambas formas aparecen ya recogidas en la Masora, *La seconda parte del Sefer 'okla wě-'okla*, edición de Bruno OGNIBENI (Madrid-Fribourg 1995), lista 153:3, pp. 329-330.

רײַ (Pr 28,19). Por último, en el oscuro pasaje וְנִשְׂאוּ אֵלַיךְ בְּנֵיהֶם קִנְיָהּ (Ez 27,32) se mantiene que בְּנֵיהֶם podría ser una variante de קִנְיָהּ ‘patria, establecimiento’, como si dijese וְנִשְׂאוּ אֵלַיךְ בְּנֵיהֶם קִנְיָהּ, por lo que habría que traducir ‘entonarán por ti en su patria una endecha’.

3. LA TEORÍA LEXICOGRÁFICA DEL *KITĀB AL-KĀMIL* A PARTIR DE LOS NUEVOS FRAGMENTOS

Dada la naturaleza antológica del *Kitāb at-Taysīr*, donde se hospedan estas muestras, y que le lleva a resumir los diccionarios de los que se nutre en busca, única y exclusivamente, de significados e interpretaciones, resulta sumamente difícil establecer un criterio definitivo para reconstruir el aspecto original de los setenta y tres artículos aquí estudiados. Sin embargo, sí se aprecia por un lado una jerarquía morfológica en el orden de las entradas y por otro una secuencia semántica en la disposición de las definiciones.

En lo que se refiere a la ordenación de entradas, la secuencia es la ideada por Ḥayyūğ, si bien su versión más primitiva puede encontrarse ya en numerosos artículos del *Mahberet* de Mēnaḥem ben Saruq. En esta secuencia se entiende que la forma más básica o primaria es la tercera persona del singular masculino del perfecto (equivalente a *pa‘allfa‘ala*) si se trata de un verbo y del singular masculino si se trata de un nombre. Le siguen el resto de formas atestiguadas en perfecto, imperfecto, imperativos, infinitivos y nombres. Aunque no sea una innovación del *Kitāb al-Kāmil* sí puede concluirse que es uno de los más rigurosos en este aspecto.

En lo que toca a las definiciones, cuando las muestras resumen artículos completos, puede apreciarse una jerarquía en la disposición de los significados. Tras una secuencia de entradas se ofrece un equivalente árabe general que funciona como definición. Por lo general la forma árabe suele ser un *mašdar*, forma impersonal con valor verbal y nominal a la vez. Es el usuario el que debe aplicar la ley de la sinonimia o sustitución en cada una de las entradas para dilucidar la interpretación de los pasajes.

3.1. Tipos de definición

3.1.1. Sentido recto.

Esta primera definición básica o general suele ser introducida en ocasiones por medio de la voz árabe *ḥaqīqa* (sentido recto, verdadero); así, por ejemplo, el sentido recto de la raíz אמר es *qawl* ‘decir’.

3.1.2. Sentido metafórico.

Cuando se da el caso, de ésta definición general o recta se derivan los sentidos metafóricos (*isti'ara*). Estas metáforas pueden ser simples o complejas. Como ejemplo de simple, la raíz *מסך* que significa 'mezclar' puede usarse metafóricamente para referirse al 'vaso en el que se mezcla'²⁶. A manera de ejemplo de metáfora compleja, de la raíz *ששא* se obtiene el nombre *שא* 'fuego' y esta voz puede ser empleada para referirse metafóricamente a las adversidades, al enojo, la cólera, los rayos y a algo evidente; junto a estos usos, los holocaustos son denominados *אש השמים* (Nu 28,3) por ser víctimas del fuego²⁷. En ambos casos puede apreciarse la evolución del concepto:

- a) Fuego > adversidad > enojo > cólera > rayos > claridad
- b) Fuego > holocausto.

En todo caso las metáforas siempre vienen provocadas por el contexto y así, la segunda acepción de *חול* significa 'sufrir, quejarse y dolerse' pero será el contexto el que indique si se trata de un terremoto cuando el paciente es la tierra o de agitación si se trata del agua.

3.1.3. Sentidos próximos.

En ocasiones determinadas acepciones son similares o están emparentadas, como si la segunda fuese una evolución de la primera pero con autonomía suficiente como para ser considerada acepción (*mutaqāriba*), así ocurre en la primera acepción de *חול* que significa 'esperar' y la segunda 'sufrir, quejarse y dolerse', como si la primera llevase a la segunda.

3.1.4. Sentidos derivados.

De un sentido recto se derivan otros que no son ni usos metafóricos ni acepciones propiamente dichas. Con la raíz *בוש* 'vergüenza' se denominaba tanto a los ídolos de forma despectiva como a las partes pudendas 'por el reparo que da enseñarlas'. La tercera acepción de *גור* 'reunir, juntar' da origen al nombre de lugar 'granero' y es posible que se use además para la condensación de las nubes al formarse una tormenta (Je 30,23). *חדש* 'novedad y renovación' da nombre al principio del mes y a partir de esto al mes completo.

3.1.5. Sinónimos y antónimos

En estas muestras, los pares *אָזר* y *בַּעַר*, *יָדַע* y *שָׁכַב*, *פָּז* y *הָבַז* son sinónimos. En el caso de *יקר* 'ser precioso' se recogen los casos con sentido antónimo

²⁶ Otros ejemplos de metáforas simples están en *בוא* y *בואה*.

²⁷ Otro ejemplo de metáfora compleja está en la raíz *פנה*.

de Za 11,13 ‘pérdida de honor’ y de Sal 45,10 ‘tus siervas’, además se indican que han sido recogidos en un capítulo, seguramente de la sección gramatical, dedicado a los antónimos.

3.1.6. Traducciones literales.

En ocasiones una definición general o un uso derivado no son suficientes. En estos casos en los que la ley de la sinonimia no aclara el sentido del pasaje en cuestión, el autor se ve en la necesidad de ofrecer una traducción literal del versículo. Así, por ejemplo, **הַמּוֹנִים הַמּוֹנִים** (Jl 4,14) es traducido como ‘tropas’ y se indica que su plural es **יַעַר הַמְּנַכֵּם** (Ez 5,7) del que se aclara que su significado es ‘vuestro hacinamiento’, y a continuación **בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא** (Pr 1,21) se interpreta ‘lugares de reunión’.

De manera similar, en la primera acepción de la raíz **גדד** encontramos la definición general ‘tropas’ capaz de darle sentido a la mayoría de los pasajes en los que figura. Con todo, hay dos casos que necesitan una leve licencia en el sentido, **הַיֵּשׁ הַיֵּשׁ** (Jb 25,3) que debe interpretarse como ‘sus criaturas’ y **עַל נַפְשׁוֹ יִגְדְּדוּ** (Sal 94,21) que debe interpretarse como ‘se juntaron’. A partir de ésta puede entenderse **לְגַדְּדֵם לְכָל הָעֹרְכִים** (Is 65,11), quiere decir ‘para todos (los comensales)’, pues así lo confirma el paralelismo con el resto del versículo **לְמַנִּי מִמֶּסֶדְךָ** (Is 65,11), donde **מִנִּי** se deriva de **עָפַר עֵפֶר יַעֲקֹב** (Nu 23,10).

3.1.7. Traducción perifrástica.

A veces, el sentido del pasaje es tan oscuro que su traducción literal no refleja claramente el sentido implícito o en potencia (*taqdīr*) que éste tiene, por ejemplo en **חַמְסָה מִפְּסָה** (Pr 26,7), la traducción literal es ‘las piernas se trababan por la cojera’, pero a continuación se aclara que su sentido es «igual que no se alzan las piernas del cojo tampoco tiene provecho la sabiduría en boca de ignorantes». En **שַׁחַד** se recoge el clásico pasaje **וְהוּא חֲגִיר חֲדָשָׁה** (2Sa 21,16) cuyo sentido implícito es **חֲגִיר חֲרָב חֲדָשָׁה**.

3.1.8. Ampliación de definición.

En ocasiones se ofrecen explicaciones a la definición que pueden ser técnicas, por ejemplo, **מוֹרְשֵׁי לִבִּי** (Jb 17,11), ‘los vasos del corazón’ y aclara que ‘los vasos del corazón son las venas de las que cuelga el corazón’. Igualmente, la raíz **מקק** expresa ‘disolución’ y aclara que una disolución es ‘la alteración que se produce en el estado original del objeto sólido cuando está **נִמְקָה**’. A manera de ejemplo, los arañazos y desgarros (segunda acepción de **גדד**) son, según el autor, similares a ‘los surcos que hace el que ara’ e igualmente **גְּלִיל** y sus semejantes son ‘las riberas de los ríos que se riegan con norias y demás’ o **הַמּוֹן הָרִים** (Je 3,23) ‘la resonancia de las montañas’ es ‘el eco que se oye al rebotar la voz’ y lo mismo ocurre en **גַּת** y **חֲדָשׁ**.

3.1.9. Lecturas alternativas.

Hay ocasiones en las que el autor no está totalmente seguro de cuál es la definición más apropiada y ofrece varias posibilidades amparándose siempre en la tradición por medio de la pasiva árabe *qīla* 'se ha dicho'. Por lo general se trata de léxico perteneciente al campo de los *realia* y tecnicismos; son, en definitiva, voces ambiguas y de difícil identificación como árboles, partes del cuerpo, elementos arquitectónicos, apeos de montura, etc.

3.1.10. Notas exegéticas.

En muy escasas ocasiones encontramos que las traducciones perifrásticas que aclaran el sentido implícito (*taqdīr*) de un pasaje pueden contener una nota de marcado carácter exegético, por ejemplo, en *רָבוּ עֲבוֹתָם אַחַר מְהָרוּ* (Sal 16,4), tiene como sentido implícito *אָל אֵל אַחַר מְהָרוּ* ('corrieron tras otro dios') por lo que se trata de una maldición y así se entiende que el significado del pasaje sea 'aumentarán sus desgracias por haberse inclinado a servir a otro dios'. Algo similar ocurre con la última acepción de *יָדַע* 'golpear, castigar', a la que debe adscribirse el versículo *לְמִנּוֹת יְמִינוּ כִּן הוֹדַע* (Sal 90,12), que quiere decir, 'igual que la duración de nuestras breves vidas sea tu infortunio y castigo para con nosotros breve'. Por último, en la esfera astral, *כְּסִיל*, interpretado como 'Canopea/Orión' debe ser diferente al plural *לֹא יִהְיוּ לָא וְכִסְיָלֵיהֶם* (Is 13,10), dado que se trata de una única estrella, no de una constelación como parecería indicar este plural. Sin embargo, Ya'āqob ben El'azar mantiene que los hablantes se permitieron la licencia de hacer el plural aunque se trate de un único astro, comportándose como hicieron en el caso de *לְהִיּוֹת פְּקִידִים* (Je 29,26) cuyo su sentido es *פְּקִיד*.

3.2. Semitística comparada.

3.2.1. Hebreo-araméo-árabe

Estas comparaciones triples que encontramos en el *Kitāb at-Taysīr* atribuidas a Ya'āqob ben El'azar tienen una base hebreo-araméo (*suryānyy*), mientras que el término árabe es la definición. En este caso, se habla de comparaciones triples cuando las raíces de las entradas hebreas y arameas coinciden con las de la definición árabe.

Esto ocurre, por ejemplo, en la voz hebrea *אֻמָּה* 'nación', que en arameo es *אֻמָּה* y su definición árabe es *أُمَّة* y *أُمَّم*. En este caso ben El'azar entiende que la raíz hebrea debe ser geminada, quizá porque así lo confirma el árabe *أُمَّة*, *أُمَّم* 'nación, naciones'. Otro ejemplo de este tipo puede encontrarse en *גֵּיר* 'cal', que es arameo es *גֵּירָא* y su definición árabe *جَار* 'cal'.²⁸

²⁸ En árabe clásico sólo encontramos *גֵּיר* 'cal' y *גֵּירָא* 'cal viva'. La forma registrada *גֵּיר* puede

3.2.2. Hebreo y arameo bíblicos

En una ocasión se afirma que la raíz de los pronombres de primera y segunda persona del singular debe ser אן , por lo que en אָתָה y אַתָּה *nun* ha debido quedar asimilada en *taw*, tal y como lo confirman el *dageš* y la voz aramea אַנְתָּ . No debe olvidarse que la forma árabe أَنْتَ permanece implícita en la mente del lector arábfono, por lo que quizá podría entenderse como una comparación triple.

3.2.3. Hebreo-árabe

Este tipo de comparaciones son las más frecuentes, quizá porque la comparación con el árabe, lengua viva y de tradición ininterrumpida, no sólo facilitaba el aprendizaje de la Biblia sino que además actualizaba sus conceptos. Estas comparaciones pueden ser de dos tipos:

3.2.3.a. De manera explícita, es decir, se indica que el uso de la raíz hebrea coincide o equivale al uso que se le da a la misma raíz en árabe. Este es el caso de la raíz אזר ‘ceñir, ceñirse’ que equivale a las árabes مَازَر y مَازَرَ . De la misma manera, en el versículo $\text{כִּי אֲפִילֹת הִנֵּה}$ (Ex 9,32), la voz hebrea אֲפִילֹת puede interpretarse como ‘ausencia’, dado que en árabe se dice أَفْضَلَ cuando algo ha desaparecido. En el caso de la partícula interrogativa מתי ‘cuándo’, ben El‘azar afirma que en árabe significa مَتَى .

En otras ocasiones el árabe viene a precisar o confirmar el sentido exacto propuesto para una voz, es decir, demuestra el valor dado por el lexicógrafo a la voz hebrea. Este es el caso de חול ‘arena’, pues en árabe أَلْحُول es ‘el polvo fino’.²⁹

A veces, la equivalencia no es total y ha de operar una permuta para que se de una coincidencia plena, como en el caso del versículo $\text{לֹא נִפְשׁוּ רִקְעָה לּוֹ}$ (Is 15,4) que se entiende tradicionalmente como ‘alboroto, ruido’, aunque no debe descartarse que sea afín a la voz árabe أَرَعَ ‘piadoso, temeroso’ (de Dios).

3.2.3.b. De manera implícita, es decir, las voces árabes empleadas como definición coinciden con las voces hebreas empleadas como raíz lema. Estos casos de comparaciones léxico-etimológicas son muy frecuentes.

Así, la definición de אָזַן es אָזַן ‘oído, oreja’ y la de מִזְאָן es מִזְאָן ‘balanza’; la de וְהִתְאַשְׁשׁוּ (Is 46,8) es תִּאֲסָסוּ ‘fueron cimentados’; la de אָתָה es אָתָה ‘venida’; בֶּטֶן es en árabe بَطْن ‘vientre’, mientras que בְּטָנִים puede compararse

explicarse como forma abreviada de גִּיָּאָר o como error de copista. Por otro lado, la presencia de *šadda* en esta forma podría ser ortográfica, de manera que la voz גִּיר / عُيِّر / ‘cal’ no se confundiese con la frecuente partícula árabe /*gayr*/ ‘diferente de’ גִּיר .

²⁹ No he encontrado esta voz, con este significado, en los diccionarios convencionales de árabe. Por su lado, Ibn Barūn no recoge esta identificación.

con שָׁרָה אֶלְבֹּטָם 'terebinto' si se sustituye *nun* por *mem*; el versículo גֵּר אֲרִיָּה (Ge 49,9), entre otros, puede ser interpretado como 'cachorro (de león)' gracias al árabe גָּרִי 'cachorros', e igualmente גָּר en Jb 28,4 puede ser interpretado como 'cauce' (de un río) gracias al árabe גָּרִי; la voz דָּלִי (Is 40,15) queda clara a través de su afín árabe דָּלוּ 'cubo'; a la raíz hebrea חוּל se le puede adscribir en ocasiones la acepción de 'acontecer, ocurrir' gracias a la afinidad con la voz árabe חָל; voces como מוֹרְשָׁה y יִרְשׁ equivalen a las árabes מוֹרִירָתָא y אֶלְמִירָתָא 'heredad' y 'herencia' si se entiende que שׁ en hebreo equivale a ת en árabe; algo similar ocurre con la voz hebrea הִכְפִּישְׁנִי (La 3,16), en la que si se sustituye *pe'* por *bā'* resulta כִּבְסִנִּי 'me ha invadido'; puede que este sea el caso, además, de la raíz מִשַׁשׁ, traducida al árabe como מִלְמֵס 'tentar'; por último, la raíz נָדַח es traducida al árabe como אֶלְאֻדְחָא 'dispersión'.

3.2.4. Hebreo bíblico-hebreo rabínico

Las comparaciones entre ambos estadios cuentan con una presencia modesta en el *Kitāb at-Taysīr* si se les enfrenta con las equivalencias establecidas entre el hebreo y el árabe. Por lo general, estas comparaciones provienen del *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ḡanāḥ, la fuente principal; si bien, en una ocasión aparece atribuida a Ya'āqob ben El'azar. Se emplea el uso del hebreo en las fuentes rabínicas, específicamente la *Tosefta*, para defender una comparación léxico-etimológica en la que ha operado la permuta *pe'-bā'* previamente discutida, es decir, הִכְפִּישְׁנִי (La 3,16) equivale al árabe כִּבְסִנִּי 'me ha invadido' porque así lo confirma el pasaje de la *Tosefta* (Ohalot 6,3) הֵיְתָה כְּפוּשָׁה 'estaba adherida'

3.2.5. Hebreo bíblico-'nabateo'

En una ocasión, como se ha visto en 2.1.3.c, el *Kitāb at-Taysīr* recoge la opinión de R. Hāy en un artículo atribuido a Ya'āqob ben El'azar. Seguramente quiera explicarse que la raíz hebrea זֵלֶל 'ramas' y זָרָף 'abundancia' sean idénticas por medio de una permuta. Lo corrobora el hecho de que la lluvia cuando es intensa es denominada en nabateo, según R. Hāy, זָרָף.³⁰

3.3. Fuentes secundarias

El *Kitāb at-Taysīr* bebe de dos fuentes principales: *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ḡanāḥ y el *Kitāb al-Kāmil* de Ya'āqob ben El'azar, tal y como se afirma en el fragmento conservado de la introducción. Además, hay que añadir el acceso directo al *Kitāb Ḡāmi' al-alfāz* de al-Fāsī, al *Sefer ha-Šorašim* de David Qimḥi y, muy posible, a la obra de Maimónides. Junto a estos, y dejando de

³⁰ Según los fragmentos conocidos del *Kitāb al-Hāwy*, Hāy Gaón se refiere al arameo en general y al talmúdico en particular, véase MAMAN, «Šēride milon Kitāb al-Ḥāwy», pág. 353.

lado las fuentes rabínicas, se alude, siempre de pasada y en una sola ocasión, a otras obras y autoridades como Hāy Gaón, Šēmu'el ha-Nagid, Ibn Bil'am y al-Ġawharī.

Los artículos que contienen alusiones a Hāy Gaón y a Šēmu'el ha-Nagid aparecen atribuidos a Ya'aqob ben El'azar. La primera cita ya ha sido discutida en 2.1.3.c y en 3.2.5. La segunda recoge la opinión de Šēmu'el ha-Nagid en un caso en que Ben El'azar entiende que לְחַלְכָּהּ יִצְפְּנוּ (Sal 10,8) es idéntico a חֵלֶדְךָ וְכָל הָאֲזָרוֹתָיִךְ (cf. Je 17,3), tratándose de un caso de grafía plena *versus* defectiva, por lo que ha de traducirse como 'riqueza, dinero'; mientras que Šēmu'el ha-Nagid prefiere interpretar 'en compañía de los débiles'.

En el caso de al-Ġawharī, la cita pretende ampliar la definición y así מוֹרְשֵׁי לִבְבִי (Jb 17,11) son 'los vasos del corazón' y el autor del *šihāḥ* menciona que los vasos del corazón son 'las venas de las que cuelga el corazón'³¹. En esta ocasión, la misma cita puede encontrarse en el *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ y visto el uso que el *Kitāb at-Taysīr* hace de sus fuentes no resulta del todo claro el origen de esta cita. De manera similar, tampoco puede atribuirse con seguridad a Ya'aqob ben El'azar el artículo en el que se recoge una opinión de Ibn Bil'am.

3.4. Partículas

El *Kitāb at-Taysīr*, como su nombre indica, pretende 'facilitar' la labor al usuario. Por lo general no contiene explicaciones muy desarrolladas ni suele caer en las grandes digresiones típicas de la época. El hecho es que en el caso de las partículas, el *Kitāb at-Taysīr* resulta una obra muy limitada. No suele desarrollar los artículos dedicadas a estas, sino que remite al *Kitāb al-Uṣūl* de Ibn Ġanāḥ donde considera que el usuario podrá colmar su curiosidad en artículos imposibles de resumir y adaptar a la naturaleza o corpus del *Kitāb at-Taysīr*. A manera de ejemplo, al tratar una partícula tan importante como תא se limita a explicar que es 'una partícula' (חרר מעני), sin aducir ejemplo alguno y pasando a comentar otros usos de la raíz. Algo similar ocurre con la polisémica כי en la que de manera escueta se explica que es una 'partícula con múltiples sentidos que dependen del contexto; y consúltese (*Kitāb*) *al-Uṣūl* (de Ibn Ġanāḥ).

Sin embargo, en ocasiones, Ben Mēborak sí desarrolla las partículas, quizá por tratarse de casos en lo que el autor considera que sus fuentes pueden ser resumidas. En dos ocasiones, מתי ו אשר, estos artículos son atribuidos a Ya'aqob ben

³¹ Ismā'īl b. Hammād AL-ĠAWHARĪ, *Tāğ al-luġa wa-šihāḥ al-'arabiyya*, ed. Aḥmad 'Abd al-Ġafūr 'Aṭṭār (El Cairo 1957), volumen III, pág. 1166.

El'azar. En ambos casos, las partículas son definidas como *חָרַף מַעֲנֵי* y el resto del artículo suele o pretende explicar sus usos y valores.

Así, por ejemplo, *מַתִּי* es una partícula interrogativa (*חָרַף מַעֲנֵי יִסְתַּפֵּהֶם בָּהּ*), mientras que *אֶפְשֶׁר* podía perder 'alef y šin y adherirse a la siguiente palabra. Sobre los usos del escueto *אֶפְשֶׁר* en hebreo se nos indica que equivale en árabe a *אלדי* 'el que', *אלדין* 'los que', *אלתי* 'la que' y a *אלתין* 'las que'.

4. TRADUCCIÓN DE ALUSIONES AL *KITĀB AL-KĀMIL* EN EL *KITĀB AT-TAYSĪR*

La siguiente traducción se basa en la edición definitiva del manuscrito Firk. I 77 (s. XV, 298 folios), la copia más tardía, pero también la más completa de todas las identificadas hasta este momento. Cuando el lema aparece entre corchetes, éstos quieren decir que se trata de una alusión parcial, nunca de un artículo completo. Al final de cada artículo puede encontrarse su localización exacta en el manuscrito Firk. I 77.

-א-

[אבה]

R. Ya'āqob: *אָבָה* (Ex 10,27); *וַיִּשְׁרָאֵל לֹא אָבָה לִי* (Sal 81,12); *לֹא אָבוּ שְׁמוֹעַ* (Is 30,9); *אִם יִפְתּוּד חֲטָאִים אֶל תִּבְנָא* (Pr 1,10), el verdadero significado de todas es 'voluntad'. Puede que *אָבִי יִבְחֹן אִיּוֹב* (Jb 34,36) tenga este <significado>.

Otra acepción: *אָבִיוֹן* (De 15,4), *אָבִיוֹנִים* (Je 2,34), 'indigente, indigentes'. El nombre de la pobreza es *לְמִי אָבוֹי* (Pr 23,29); se ha dicho que es 'lamento'. [1v:12-16]

[אבר]

R. Ya'āqob: *אֲשֶׁתוֹלְלוּ אַבְיָרֵי לֵב* (Sal 76,6), son 'los duros de corazón'. [3:1-2]

[אגל]

אֲגַלִּי טַל (Jb 38,28). R. Ya'āqob no traduce esta voz, sino que dice que es de *כְּגַלֵּי הַיָּם* (Is 48,18). [3:5-7]

[אוב]

Dijo R. Ya'āqob: es la metáfora de una voz débil, *וְהָיָה כְּאוֹב מְאֻרָּךְ קוֹלָךְ* (Is 29,4). Ésta es una prueba de que la voz del *אוב* ('espíritu') es débil. Dijo el autor de este libro: he visto que el maestro Mošeh ben Maymon menciona *מַעֲשֵׂה הָאוֹב* (la práctica de la nigromancia) en el *Sefer mada* 'Libro de ciencia'³², confirmando que el *אוב* es una voz débil según recoge R. Ya'āqob. [5:1-5]

³² Tratado sobre la ciencia de la práctica de la nigromancia. Se refiere al cuarto capítulo del *Sefer ha-Mada*, dedicado a la idolatría.

אוה

R. Ya'āqob: תַּאֲוֹת עֲנוּיִם (Sal 10,17); מַאֲוִי רָשָׁע (Sal 140,9); בְּכָל אֲוֹת נַפְשָׁךְ (De 12,15); אֲוָה (Pr 17,7); מָה נְאוּי לְחִינֵךְ בְּתוֹרִים (Ca 1,10); וּמִדְבָּרְךָ נְאֻנָּה (Ca 4,3); שְׁחוּרָה אֲנִי וְנְאֻנָּה (Ca 1,5); לְמוֹשֵׁב לוֹ (Sal 132,13); וַיִּתְאֲוֶה דָּוִד (2Sa 23,15); כִּי אֲוִיתִיָּהּ (Sal 132,14), se traduce 'anhelo, deseo'.

Otra acepción: נְאֻנָּה קִדְשׁ (Sal 93,5); נְאֻנָּה תְּהִלָּה (Sal 33,1); לֹא נְאֻנָּה לְנִבֵּל שְׁפֹת יְתֵר (Pr 17,7); שְׁחוּרָה אֲנִי וְנְאֻנָּה (Ca 1,5); וּמִדְבָּרְךָ נְאֻנָּה (Ca 4,3); מָה נְאוּי לְחִינֵךְ בְּתוֹרִים (Ca 1,10); תַּאֲוֹת אָדָם חֲסִדִים (Pr 19,22); הַנְּאֻנָּה וְהַמְעַנְנָה (Je 6,2), 'bondad, hermosura'.

Otra acepción: עַד תַּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם (Nu 34,10); וְהִתְאֻוִיתֶם לָכֶם (Ge 49,26), 'límite, línea'. [5:9-15]

אום

R. Ya'āqob: רֵאשׁ אֲמוֹת (Nu 25,15); שְׁנַיִם עֶשֶׂר נְשִׂאִים לְאֲמֹתָם (Ge 25,16); שְׁבֻחוֹהוּ כָּל הָאֲמִים (Sal 117,1); y en arameo כָּל עַם אֲמָה וְלִשָׁן אֲמוֹתָם (Da 3,29). R. Ya'āqob tradujo 'nación, pueblos', según él es de las que tienen geminadas. [5v:4-6]

[אזל]

R. Ya'āqob: וְדָן וְנָן מֵאוֹזֵל (Ez 27,19); מִה תִּזְלִי מֵאֵד (Je 2,36), con el sentido de 'salir de viaje'. [7:5]

און

R. Ya'āqob: וְהִאֲזִינִי אָרְךְ (Is 1,2); הִאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם (De 32,1); וְלֹא הִאֲזִין אֲלֵיכֶם (De 1,45); וְהִאֲזִין וְחָקֵר (Is 42,23); הִאֲזִין יְיָ אֲזִנְךָ (Sal 86,1); הִטָּה יְיָ אֲזִנְךָ (Ge 4,23); הִאֲזִינָה אֲמֵרְתִּי (Qo 12,9); וְהִאֲזִין וְחָקֵר (Is 42,23), 'escuchar, oír'.

אֲזִין מִשְׁמַעַת (Qo 1,8); אֲזִין שְׁמַעַת (Pr 25,12); וַיִּקְרָא בְּאֲזִנֵּיהֶם (2Re 23,2), 'oído, orejas'.

Otra acepción: מֵאֲזִנֵּי צֶדֶק (Le 19,36); בְּמֵאֲזִנֵּים לְעֹלוֹת (Sal 62,10); וְהִאֲזִין וְחָקֵר (Qo 12,9) sea de ésta. [7:6-11]

אזר

R. Ya'āqob: אֲזָרוּ חֵיל (1Sa 2,4); וְאֵתָהּ תִּאֲזֹר מִתְּנִיךְ (Je 1,17); [7b] אֲזָרוּ נָא כְּנָבֵךְ חֲלָצִיךְ (Jb 38,3); וְתִאֲזַרְנִי חֵיל (Sal 18,40); וְאֲזָרוּ עוֹר אֲזֹר בְּמִתְנִי (2Re 1,8); וְאֲזָרוּ עוֹר אֲזֹר בְּמִתְנִי (Is 45,5); וְהִאֲזִין חֵיל (Je 13,11); פָּאֲשֵׁר יִדְבֵּק הָאֲזֹר (Is 8,9); הִתְאֲזָרוּ וְחִתּוּ (Sal 65,7); עַד הִתְאֲזָר (Je 13,11); וְהִיָּה צֶדֶק אֲזֹר מִתְנִי וְהִאֲמוֹנָה אֲזֹר חֲלָצִי (Is 11,5), 'ceñir y ceñirse'. La mayoría son una metáfora de fuerza y poder; afin al árabe *awāz* y *awāz*.

En cuanto a אֲזִית אֲרָחִי וְרִבְעִי זָרָה (2Sa 22,40) su raíz es זרה y decían וְרִבְעִי אֲרָחִי וְרִבְעִי זָרָה (Sal 139,3); puede ser una variante de וְתִאֲזַרְנִי חֵיל (Sal 18,40).

Otra acepción: מִאֲזָרֵי זִיקוֹת (Is 50,11), 'ignición', con el sentido de וּבְזִיקוֹת בְּעֵרְתָם (Is 50,11). [7:16-7v:1-10]

אחד

R. Ya'āqob: וַיִּקַּח אֶחָת מִצְלַעְתֵּי (De 24,5); אֶל הַמְּחִנָּה הָאֶחָת (Ge 32,9). Su forma original es אֶחָדָת con la elisión de *dalet* para facilitar <la pronunciación>. Del masculino también se elidía *dalet* en וַעֲשֵׂה אֶחָ מֵאֶחָד (Ez 18,10). [8:1-5]

[אחר]

Dijo R. Ya'āqob: lo que tenemos en יהרוי אחר מְהוּרָם (Sal 16,4), tiene como sentido implícito יהרוי אחר מְהוּרָם y אל אֵל אַחֵר מְהוּרָם y los maldice con el aumento de sus desgracias por haberse apresurado a servir a אֵל אַחֵר (otro dios). [9:2-5]

אכן

R. Ya'āqob: אָכַן יֵשׁ יי (Ge 28,16); אָכַן נוֹדַע הַדָּבָר (Ex 2,14); אָכַן לְשִׁקָּר יִשְׁבְּעוּ (Cf. Je 5,2), partícula con sentido de confirmación, certificación. [12:2-3]

[אמר]

R. Ya'āqob: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים (Ge 1,3, etc.); אָמַר אֵל אֱלֹהִים (Jb 10,2); יֹאמְרוּ גְאוּלֵי יי (Sal 107,2); וַיֹּאמְרוּ אֱסָתֵר (Est 9,32); מֵאֲמַר הַמֶּלֶךְ (Est 1,15), su verdadero significado es 'decir'. [15v:15-17]

[אן]

R. Ya'āqob cataloga אָתָּה y אָתָּךְ en esta raíz. La *nun* de אָן está asimilada en *taw*, mientras que *taw* y *he* en אָתָּה indican masculino. La *nun* de אָן está explícita en el pronombre de primera persona אָנִי. La forma original refleja la *nun*, de la misma manera que la muestra en arameo אָנְתָּ מְלִכָּא (Da 2,29). [16:9-14]

אפן

R. Ya'āqob: אָפְפוּנִי חֲבָלֵי מָוֶת (Sal 18,5), 'me rodeó'. [18:12-13]

אפד

R. Ya'āqob: בְּחֹשֶׁב הָאֶפֶד (Ex 29,5); אֶפֶד בָּד (1Sa 2,18); וְאֵת אֶפְדֹת מִסַּכַת זֹהָבָד (Is 30,22); וְחֹשֶׁב אֶפְדֹתוֹ (Ex 28,8), se interpreta 'pechera'.
וְאֶפְדֹתָ לוֹ (Ex 29,5), 'cíñetelo con fuerza al pecho'.
En esta raíz tenemos אֶהְלִי אֶפְדֵנוּ (Da 11,45), 'tienda'. [18:13-17]

אפל

R. Ya'āqob: מְדַבֵּר בְּאֶפְלֵי יְהוָה (Sal 81,6); וַתִּפַּע כְּמוֹ אֶפֶל (Jb 10,22); וְאֶפְלָה מְנַדָּח (Is 8,22); בְּאֶפְלוֹת נְהַלֵּךְ (Is 59,9); וַיִּשֶׂם מֵאֶפֶל (Jos 24,7); אֶרֶץ מֵאֶפְלָה (Je 2,31), su significado es 'oscuridad'.

Se menciona el nombre de Dios en מֵאֶפְלָה (Je 2,31), 'engrandecimiento, consideración'.

כִּי אֶפְלֵת הָנָּה (Ex 9,32), 'ausencia'; en árabe se dice אֶפֶל cuando algo ha desaparecido. [18v:8-13]

ארב

R. Ya'āqob: וְאָרַב לוֹ (De 19,11); אָרְבוּ לְנַפְשִׁי (Sal 59,4); בְּמַדְבַּר אָרְבוּ לָנוּ (La 4,19); וְאָרַב (Sal 10,9); בְּמַסְתָּר וְאָרַבָּה לָדָם (Pr 1,11); אָרַב דָּם (Pr 12,6); אָרְבִים (Jos 8,4); מְאָרְבִים (Ju 9,25); וַיָּרַב בְּנַחַל (1Sa 15,5); וַתְּבוֹא חִיָּה כְּמוֹ אָרַב (Jb 37,8); אֵל הַמְאָרַב (Jos 8,9); מְהוּרָב

'los que', para el masculino plural, por ejemplo, וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה (Nu 14,36); אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי (Ge 14,24);

'la que', para el femenino singular, אֲשֶׁר לֹא אֵרְשָׁה (Ex 22,15);

'las que', para el femenino plural, אֲשֶׁר נָשָׂא לְבֶן אֶתְנָה (Ex 35,26).

Otra acepción: אֲשֶׁרֵי הָאִישׁ (Sal 1,1); קָמוּ בְּנֵיהֶ וַיֵּאָשְׁרוּהָ (Pr 31,28); מֵאֲשֶׁרֶיךָ מִתְעִים (Is 3,12); וַיִּמְאָשְׁרוּ מִבְּלָעִים (Is 9,15), 'dicha, gozo'.

בָּאֲשֶׁרֵי כִי אֲשֶׁרוּנִי בְּנוֹת (Ge 30,13), de 'envidia y deseo'.

Otra acepción: וַאֲשֶׁרוּ בְּדֶרֶךְ בֵּינָה (Pr 9,6); כְּנֹמֵר עַל דֶּרֶךְ אֲשֹׁר (Os 13,7); וְאֵל תֵּאָשֶׁר בְּדֶרֶךְ (Pr 4,14), 'vía, camino ancho'.

וַיִּטֵּט אֲשֶׁרֵינוּ (Sal 44,19), תִּמְדָּ אֲשֶׁרֵי בְּמַעְגְלוֹתֶיךָ (Sal 17,5); לֹא תִמְעַד אֲשֶׁרֵינוּ (Sal 37,31), 'pie y pies'.

Otra acepción: תִּדְהָר וַיִּתְאָשֹׁר (Is 41,19), se ha dicho 'boj'; se ha dicho 'cedro'.

אֲשֶׁרֵים (Is 27,9); וַאֲשֶׁרֵיהֶם (De 12,3); אֲשֶׁרָה (De 16,21), 'palo'; se ha dicho 'árbol al que rinden culto'. [22:15-22v:16]

אתה

R. Ya'āqob: וַאֲתָה מִרְבֵּבַת קֶדֶשׁ (De 33,2); מִצְפוֹן וַיָּאֵת (Is 41,25); וַיִּנְאֲתֵנִי (Jb 3,25); אֲתֵי וְחִשְׁמֵנִים (Sal 68,32); הֵיאֵתוֹן (Ez 40,15), 'venida, llegada'. [23:4-7]

אתק

R. Ya'āqob: אֶתִּיק אֶל פְּנֵי אֶתִּיק (Ez 42,3), se ha interpretado en este caso 'galería'; se ha dicho 'antemuro'. Según Abū-l-Walīd es de las que tienen nun³³. [23:8-10]

- ב -

בוש

R. Ya'āqob: וּבוֹשָׁה הַחֲמָה (Is 24,23); וּבוֹשָׁה וְחִפְרָה (Je 15,9); וּבוֹשׁוּ הַחֲזִים (Mi 3,7); מְגִבּוֹרְתָם (Is 61,7), תַּחַת בְּשָׁתְתָם; וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ (Ge 2,25); בֶּן יִמְבִּישׁ וּמַחְפִּיר (Ez 32,30); וּבוֹשִׁים (Je 11,13), su verdadero significado es 'vergüenza, ensombrecimiento (del rostro)'.

Con ésta se denominaba a los ídolos de manera despectiva, מְזִבְחוֹת לְבוֹשֶׁת (Je 11,13); וְהַבוֹשֶׁת אֶקְלָה (Os 10,6); בְּשָׁנָה אֶפְרִים יִקָּח (Je 3,24);

Con ésta se aludía a las vergüenzas, וְהִחֲזִיקָה בְּמַבוֹשְׁי (De 25,11), pues da reparo enseñarlas.

עַד בּוֹשׁ (Ju 3,25); כִּי בּוֹשֶׁשׁ מֹשֶׁה (Ex 32,1); [26v] מְדוּעַ בּוֹשֶׁשׁ רַכְבוֹ (Ju 5,28), 'parada, tardanza'. [26:11-26v:1]

בטן

R. Ya'āqob: מִנִּי בֶטֶן (Is 46,3); בֶּטֶרֶם אֶצְרָךְ בֶּטֶן (Je 1,5); פְּרִי בֶטֶן (Ge 30,2); וְאֵת בֶּטְנָךְ צָבָה (Nu 5,21); פְּרִי בֶטְנָךְ (De 7,13), se interpreta 'vientre'.

בֶּטְנִים וְשָׂקָדִים (Ge 43,11), 'terebinto'. [27v:5-7]

³³ NEUBAUER, *The Book of Hebrew Roots*, columna 469:6-10.

ג reduplicada

Abū-l-Walīd no recoge su significado, pero sí lo hizo R. Ya‘āqob que la consideraba de segunda radical débil: בּוּדָד על גַּג (Sal 102,8); אל הַגְּנָה לְאִמֹר (Cf. 1Sa 9,26); אֶת גֹּגוּ (Ex 30,3); מַעֲקֵה לְגַגָּ; גֹּגוּת (2Re 19,26): ‘azotea y azoteas’. [36v:14-16]

גדד

R. Ya‘āqob: תִּתְגַּדְדוּ (De 14,1); בַּת גְּדוּד (Mi 4,14); אֲחֵרֵי הַגְּדוּד (1Sa 30,8); לְהַגְדוּד (2Cr 25,10); גְּדוּדֵי מוֹאָב (2Re 24,2); גְּדוּדֵי מוֹאָב (2Re 5,2); יִצְאוּ גְדוּדִים (2Re 24,2), ‘tropas’.

הַיֵּשׁ מִסֹּפֶר לְגְדוּדֵי (Jb 25,3), ‘sus criaturas’.

הַעֲרִיכִים לְגַד שֶׁלְחָן (Sal 94,21), ‘se juntaron’ y a partir de ésta se decía וְהִמְלֵאִים לְמִנֵּי (Is 65,11), quiere decir ‘para todos (los comensales)’, demostrándolo מִי מִנָּה עֵפֶר יַעֲקֹב (Nu 23,10), que es de מִמֶּסֶךְ (Is 65,11).

Otra acepción: וְלֹא יִתְגַּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם (1Re 18,28); וְלֹא יִתְגַּדְדוּ (Cf. Je 16,6); עַד מָתִי תִתְגַּדְדוּ (Je 47,5); וּמִתְגַּדְדִּים (Je 41,5); כָּל יָדַיִם גְּדוּדֹת (Je 48,37), ‘arañazos, rasguños’.

נַחַת גְּדוּדֵיָהָ (Sal 65,11), ‘sus arañazos, sus rasguños’, son como los surcos que hace el que ara.

Recoge כְּזֶרַע גֶּד (Ex 16,31) y la cataloga como una (raíz) geminada por tener pataḥ, es ‘cilantro’. [38:6-16]

גור גיר

R. Ya‘āqob: וְיָגַר אֲבָרְהָם (Ge 21,34); עַם לְבֹן גְּרָתִי (Ge 32,5); וְיָגַר זֶאֵב עִם כְּבֶשֶׂת (Is 11,6); לְגוֹר שָׁם (Is 16,4); בְּדָ נְדָחִי וּמַעֲרַת (Jb 19,15); גְּרִי בֵּיתִי (1Re 17,20); מִתְגוֹרֵר עִמָּה (Ge 12,10); גֹּרֵר שָׁם (Is 16,4); בְּדָ נְדָחִי וּמַעֲרַת (Ex 3,22), ‘vecindad, residencia en el extranjero’.

Otra acepción: הָיוּ גוֹרֵי מוֹאָב (Nu 22,3); הָיוּ גוֹרֵי אֶפְסָס (Is 54,15); מִי גֹר אֶתְךָ (Is 54,15); לֹא תִגּוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (De 1,17); מִמָּנוּ גוֹרוּ (Sal 33,8); גוֹרוּ אֶל חֶרֶב (Je 6,26); גוֹרוּ לְכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב (Sal 22,24); מִמָּנוּ וּמִקְלֵ מְגוֹרוֹתַי הַצִּלְיָנִי (Is 66,4); וּמִגּוֹרֹתֶם אֲבִיא לָהֶם (Pr 10,24); מִגּוֹרֹת רִשָׁע הִיא תְבוֹאֲנוּ (Sal 34,5), ‘temor, aprehensión, miedo’.

Idéntica a ésta es מְגוֹרֵי מִסְבִּיב (La 2,22), ‘invocaste a mis terrores de todas partes’.

Otra acepción: גֹּרוּ מִלְחָמוֹת (Pr 21,7); שֹׁד רִשָׁעִים יְגוֹרֵם (Ha 1,15); יִגְרְהוּ בְחָרְמוֹ (Sal 140,3); עַל דָּגוֹ וְתִירוֹשׁ יִתְגוֹרְרוּ (Os 7,14); גֹּרוּ וַיִּצְפוּנוּ (Sal 59,4); גֹּרוּ עָלֵי עֵזִים (Sal 56,7), ‘reunir, juntar’.

A partir de esta acepción, הַעוּד הַזֶּרַע בְּמִגְרָה (Ag 2,19), ‘granero’, el plural es מִתְגַּרְסוֹ (Jl 1,17), ‘graneros’ en los que se reúne el cereal.

Puede que tenga esta acepción סַעַר מִתְגוֹרֵר (Je 30,23), es decir, ‘reunión’ (= condensación).

Otra acepción: אָחַד מִגְרִיָּה (Ez 19,3); רִבְתָּה גוֹרִיָּה (Ez 19,2); גוֹר אֲרִיָּה (Ge 49,9); גֹּרוֹתַי (Na 2,13), ‘cachorro [40v] de león’.

Otra acepción: עַל גִּיְרָא (Da 5,5), ‘cal’.

Otra acepción: פָּרַךְ נַחַל מֵעַם נָר (Jb 28,4), ‘el río se salió de su cauce’. [40:2-40v:3]

[גלל]

Dijo R. Ya'āqob que את קַדְשׁ בְּגַלִּיל (Jos 20,7); גְּלִיל הַגּוֹיִם (Is 8,23); אֶל הַגְּלִילָה הַקְּדוּמוֹנָה (Ez 47,8); גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים (Jos 13,2); גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן (Jos 22,10), son 'las riberas de los ríos' que se riegan con norias y demás. [41v:12-14]

[גת]

Dijo R. Ya'āqob que en חֲבַט חֲטִיִּים בְּגַת (Ju 6,11) es 'almazara', pues estaban alejados de la faena de la era y aventando ³⁴ [45] la espiga en la almazara para procurarse alimento. [44v:15-45:1]

-ד-

דלה

R. Ya'āqob: וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ (Ex 2,19); וַתִּדְלֶינָהּ (Ex 2,16); כִּי דָלִיתָנִי (Sal 30,2), 'levantar, recoger'.

דָּלִי (Is 40,15), 'cubo'.

וְזֶל מֵיִם מִדְּלִי (Nu 24,7), 'ramas'.

וַיִּגְיֹפוּ הַדְּלָתוֹת (Ne 7,3); וַיִּקָּב חוֹר בְּדִלְתוֹ (2Re 12,10), 'puerta y puertas'.

וַיִּשְׁלַח דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה (Je 36,23), 'hojas de libro'.

וַיִּדְלִי דְּלִי שְׂקִים מִפֶּה (Pr 26,7), 'se trababan las piernas del cojo', su sentido es 'igual que no se alzan las piernas del cojo tampoco tiene provecho la sabiduría en boca de ignorantes'. [48v:7-13]

-ה-

הדם

R. Ya'āqob: הַדָּם לְרַגְלֶיךָ (Sal 110,1); לְהָדֵם רַגְלֵי (Sal 99,5); הַדָּם רַגְלֵי (Is 66,1), 'sitio, lugar'. [52:7-8]

הום

R. Ya'āqob: כִּי יוֹם מְהוּמָה (Is 22,5); אֶת הַמְהוּמָה (De 28,20); וַיְהִי אֵת מְהוּמָה מְצָרִים (Ex 14,24); מְהוּמָה גְּדֵלָה (De 7,23), 'turbación'.

וַיִּהְיֶה יְיָ אֵת סִיסְרָא (Ju 4,15), 'derrotó'.

וַיִּתְהַמְּחֶה מֵאֲדָם (Mi 2,12); וַתִּהְיֶה הַקְּרִיָּה (1Re 1,45); וַתִּהְיֶה כָּל הָעִיר (Rt 1,19); וַיִּתְהַמְּחֶה כָּל הָעִיר (Sal 55,3), 'retumbar, ruido, grito'. [52v:13-17]

המה

R. Ya'āqob: הַמְיָה הִיא וְסִרְרָתָהּ (Pr 7,11), 'inquieta, desobediente'.

³⁴ Parece darse una contradicción en el texto árabe con el original hebreo y la explicación de Ya'āqob ben El'azar. Ferrara traduce 'sacudién trigos en el lagar'. Quizá deba seguirse la lectura de la copia Firk. II 620 17v:1-2: פִּכְאוּנוּ יִכְבְּסוּ אֶלְסַנְבַּל פִּי אֶלְמַעְצָרָה פִּי אֶלְמַעְצָרָה פִּי אֶלְמַעְצָרָה פִּי אֶלְמַעְצָרָה 'estaban recogiendo la espiga en la almazara'.

בָּלֶם (1Re 1,41); הַקְרִיָּה הוֹמָה (Is 17,12); יְהַמְיִן (Sal 55,3); וְאַהֲיָמָה (Je 4,19); הוֹמָה לִי הַמּוֹת (Ez 7,16); עִיר הוֹמָה (Is 22,2); עִיר הוֹמָה (Is 14,11); הַמִּית נְבֻלֶיךָ (Is 14,11); ‘bullicio, alboroto, algarabía’ como cuando dice הַמּוֹן (Ge 17,4); יִתֵּר הַהַמּוֹן (2Re 25,11); הַמּוֹן נְשִׁים (2Cr 11,23); הַמּוֹן רֵב (Da 11,11).

יַעַן הַמְנַכֵּם (Ez 5,7), ‘vuestro hacinamiento’.

בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹ (Pr 1,21), ‘lugares de reunión’.

טוֹב מְעַט לְצַדִּיק מִהַמּוֹן הַשְּׁעִים רַבִּים (1Cr 29,16); כָּל הַהַמּוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר הִכִּינֵנו (Sal 37,16), su significado es ‘fortunas enormes’.

וַיִּמָּה תִּהְיֶינָה עָלַי (Sal 42,12); הַמּוֹ גּוֹיִם (Sal 46,7); [54v] הַמּוֹ מְעִי לוֹ (Je 31,19); ‘convulsión’.

יִהְמוּ כַּכֶּלֶב (Sal 59,7), ‘aullarán’.

נִהְמָה כְּדָבִים כְּלֵנוֹ (Is 59,11), ‘rugido de oso’.

הַמּוֹן מִיָּם (Je 10,13), ‘ruido de la lluvia’.

הַמּוֹן הַרִים (Je 3,23), ‘la resonancia de las montañas’, es el eco que se oye al rebotar la voz.

יִתֵּר הָאֶמֶן (2Re 25,11), con *’alef*, es una variante de הַמּוֹן. [54:10-54v:4]

- ז -

זעה

Dijo R. Ya *’āqob* que זָעָה לְזַעֵף (De 28,25) es una variante de זָעָה (Is 28,19), es ‘estremecerse, inquietarse’. [59v:5-7]

זקק

R. Ya *’āqob*: זָקַק מְזַקֵּק (1Cr 29,4); זָקוּ מִטָּר לְאִידוֹ (Jb 36,27); וּמִקוּם לְזָהָב זָקוּ (Jb 28,1); זָקַק אֶתְּם (Mal 3,3); מְזַקֵּק שְׂבָעָתִים (Sal 12,7); שְׁמֵרִים מְזַקֵּקִים (Is 25,6), ‘purificar y limpiar la impureza’.

Otra acepción: זָקַק בְּזָקִים (Na 3,10); מְלִכֵּיהֶם בְּזָקִים (Sal 149,8), ‘grilletes, cadenas’. Ya se ha recogido con los de segunda radical débil. [60:6-10]

[זלזל]

R. Ya *’āqob* interpretó ‘ramas’ y la recogió en זָרְזִיף אֶרֶץ (Sal 72,6). Dijo R. Hāy, que en paz descansa, que la lluvia cuando es intensa, se le denomina en nabateo זָרִי. [61v:8-10]

- ח -

חבא חבה

R. Ya *’āqob*: חָבַא בְּשֹׁדֵה (2Cr 18,24); וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם (Ge 3,8); אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם (1Sa 23,23); [62] נְחַבֵּא אֶל הַמְּעָרָה (Cf. Jos 10,17); חָבִיּוֹן עֵזוֹ (Is 49,2); מְצַל יָדוֹ הַחֲבִיּוֹנִי (Is 49,2); מְצַל יָדוֹ הַחֲבִיּוֹנִי (Is 49,2); מְצַל יָדוֹ הַחֲבִיּוֹנִי (Is 49,2); חָבִיּוֹן עֵזוֹ (Is 26,20); חָבִיּוֹן עֵזוֹ (Ha 3,4), ‘esconder y ocultarse’.

Otra acepción: חָבַא עַל מְחַבֵּת (Le 6,14); חָבַא עַל מְחַבֵּת (Le 2,15), ‘sartén y sartén’,³⁵ ya se ha recogido en חַבַּת. [61v:16-62:4]

³⁵ En el original ואלטאבק ואלמקלאה no he podido hallar un sinónimo como en el caso del árabe.

חדש

R. Ya'āqob: וְיַחַדְשׁ אֶת מִזְבַּח יי (2Cr 15,8); [64v] וְתַחֲדָשׁ פְּנֵי אֲדָמָה (Sal 104,30); וְרוּחַ נְכוֹן (Sal 104,30); וְיַחַדְשׁ אֶת מִזְבַּח יי (Sal 51,12); בֵּית חֲדָשׁ (De 20,5); חֲדָשִׁים לְבָקָרִים (La 3,23), su verdadero significado es 'novedad y renovación'.

אִשָּׁה חֲדָשָׁה (De 24,5), 'una mujer nueva', quiere decir, que dicho hombre no la ha conocido previamente, sea virgen o no.

Con esta se denominaba al comienzo de mes חֲדָשׁ por renovarse: מָחָר חֲדָשׁ (1Sa 20,18); וְיַחַדְשׁ (1Sa 20,24); מִמָּחֳרַת הַחֲדָשׁ הַשְּׁנִי (Is 1,14); חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם (1Sa 20,27).

Al mes completo también se le denominaba חֲדָשׁ חֲדָשׁ יָמִים: עַד חֲדָשׁ יָמִים (Nu 11,20); או חֲדָשׁ או (Nu 9,22); שְׁנַיִם חֲדָשִׁים בְּבֵיתוֹ (1Re 5,28).

En cuanto a חֲדָשׁ חֲדָשׁ חֲדָשׁ (2Sa 21,16), su sentido implícito es חֲדָשׁ חֲדָשׁ חֲדָשׁ. [64:17-64v:10]

חול

R. Ya'āqob recoge en esta raíz distintas raíces con (consonantes) geminadas y de segunda radical *yod* repetida.

עַל כֵּן לֹא יַחֲוִיל עַד טוֹבוֹ (Ju 3,25); וְיַחֲוִילוּ עַד בּוֹשׁ (Ge 8,10); וְיַחֲוִיל עוֹד (Mi 1,12); כִּי חָלָה לְטוֹב (Jb 20,21); וְיַחֲוִילוּ מֵעַט (Os 8,10); וְיַחֲוִילוּ עוֹד (Ge 8,10), 'esperar'.

Otra acepción relacionada (con la anterior): [65v] לֹא חָלָתִי (Is 23,4); וְלֹא חָלוּ (Je 5,3); וְיַחֲוִילוּ עַמִּים (Sal 55,5); לְבֵי יַחֲוִיל בְּקָרְבִי (Is 45,10); וְלֹאֲשָׁה מִה תַּחֲוִילוּ (Is 26,18); הָרִינוּ חֲלָנוּ (Jb 2,6); הַיּוֹחֵל אֶרֶץ (Sal 29,8); יַחֲוִיל מִדְּבָר (Sal 96,9); חֲוִילוּ מִפְּנֵי (Is 13,8); כִּי יַחֲוִילוּ (Is 66,8); וְתַחֲוִיל אֶרֶץ (Sal 29,9); יַחֲוִיל אֲנִי (Jb 26,13); חָלָה יָדוֹ (Jb 6,9); וְאַסְלָדָה בְּחִילָה (Sal 90,2); מְחַלְלֵת תַּנּוּן (De 32,18); וְתַשְׁבַּח אֶל מְחַלְלָדָךְ (Is 51,9); מְחַלְלֵת מִפְּשָׁעוֹ (Is 53,5); כָּל (Est 4,4); וְתַתְּחַלְחַל הַמֶּלֶכָה (Is 51,2); וְאֵל שָׂרָה תַּחֲוִילְכֶם (Jb 15,20); יָמִי רָשָׁע הוּא מְתַחֲוִיל (Na 2,11), su verdadero significado es 'sufrir y quejarse, dolerse' y es una metáfora, según el contexto, para la tierra conmovición, terremoto, y para las aguas, agitación.

En cuanto a יַחֲוִילוּ (Jb 26,5), se trata de la resurrección de las sepulturas.

וְיַחֲוִילוּ עוֹד (Sal 10,5), 'renovaron'.

Otra acepción: חָלוּ עַל רֹאשׁ יוֹאֵב (Je 23,19); עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים חוֹל (Os 11,6); וְחָלָה חֲרָב (2Sa 3,29); יֵשׁ רָעָה חוֹלָה (Qo 5,12), 'acontece y ocurre algo'. Se ha dicho que מְתַחֲוִיל (Je 23,19) tiene ésta (acepción).

Otra acepción: לְחוֹל בְּמַחֲלוֹת (Ju 21,21); בְּתוֹף וּמְחוֹל (Sal 150,4), 'tambor y tambores'.

Otra acepción: כַּחוֹל עַל הַיָּם (2Sa 17,11), 'arena'; חוֹל en árabe es 'polvo fino' (sic).

Otra acepción: שְׁנֵי חַיִּלִּים (1Re 15,20); פְּרָעָה וְחִילוֹ (Ex 15,4); חֵיל פְּשָׁדִים (2Re 25,5); [66] 'ejército y ejércitos'.

אִישׁ חֵיל (Na 3,8); אֲנָשֵׁי חֵיל (Ge 47,6); גְּבוּרַת חֵיל (Jos 1,14); גְּבוּרַת חֵיל (Ju 3,29); אִישׁ חֵיל (Jl 2,22); תְּאַנְהָ וְנִגְפֹן נִתְּנוּ חֵילִם (Sal 33,17); וְיָרַב חֵילוֹ (1Sa 18,17); חֵיל (Sal 49,7); חֵילִם עַל חֵילִם (De 8,17); אֶת חֵילִי הִזָּה (De 8,18); חֵילִךְ וְכָל (Ge 34,29); וְאֶת כָּל חֵילִם (Ez 28,5); הֲרַבִּית חֵילְךָ (Sal 62,11); חֵיל כִּי יָנוּב (Cf. Je 17,3); וְאוֹצְרוֹתֶיךָ (Is 30,6); עַל כֶּתֶף עֵרִים חֵילֵהֶם (Is 8,4); יִשָּׂא אֶת חֵיל דְּמָשֶׁק (Is 34,29), 'riqueza, dinero'.

Lo que tenemos en חַפְּנוּ לְחַלְכָּהּ (Sal 10,8) es idéntico a חַלְכָּהּ וְכָל הַזְּרוֹתֶיהָ (Cf. Je 17,3); el Nagid interpretó ‘compañía de los débiles’. [65:13-66:8]

חנן

R. Ya ‘āqob: מִצָּא חָן (Ge 6,8); וַיִּתֵּן חֲנוּ (Ge 39,21); וְלָכֵן יִחַדָּהּ יִי לְחַנּוּכָם (Is 30,18); כִּי עַתָּה רְחוּם וְחֲנוּן יִי (Sal 102,16); וְאֵת עֶפְרָה יִחַנְנוּ (Sal 77,10); הַשִּׁבְחָה חֲנוּת אֵל (Sal 102,14); לְחַנְנָהּ (Sal 103,8); מִצָּאתֵי חָן (Ge 18,3), ‘misericordia, compasión, consideración’.

יִי אֲשֶׁר חָנוּ (Ge 33,5); חֲנוּי אֱלֹהִים (Ge 33,11); חֲנוּן דָּל (Pr 19,17); חָנוּ אֲבִיוֹן (Pr 14,31); וְתוֹרַתְךָ חֲנוּי (Sal 119,29), ‘dar, entregar’.

חָנִים (Is 52,3); לְחַפְּשֵׁי חָנִים (Ex 21,2) se interpreta ‘gratis’, es decir, sin precio, *mem* está añadida (a la raíz).

כִּי חָנִים מְזַרְהָ הַרְשֵׁת (Jb 9,17); שְׁנָאֵי חָנִים (Sal 35,19), ‘sin culpa’. [74:3-10]

- ט -

טפף

R. Ya ‘āqob: טַפְּפוּ נְשִׁינֵי (Nu 32,26); טַפְּפוּ נְשִׁינֵי (De 29,10); טַפְּפוּ נְשִׁינֵי (Est 3,13), ‘chiquillos’.

Otra acepción: הִלּוּף וְטַפּוּף (Is 3,16), ‘pavoneo, meneo al caminar’. [85v:9-13]

[טרח]

עַב אֶף בְּרֵי יִטְרִיחַ עַב (Jb 37,11), ‘con agua abundante se carga la nube’; en יִטְרִיחַ *bet* está prefijada, se deriva de רוּחַ <en árabe> רוּחַ es ‘agua abundante’. R. Ya ‘āqob permite que *bet* en בְּרֵי sea una radical, como הַבְּרִיחַ (2Sa 13,10), [86v] es ‘alimento’. [86:14-86v:1]

- י -

ידע

R. Ya ‘āqob: יָדַע לְכַתֵּב (De 2,7); אֶחָרֵי הוֹדִיעַ (Ge 41,39); וְיִשְׁעָתוֹ (Sal 98,2); וְאֵת יִשְׁעָתוֹ (1Cr 28,9); יָדַע אֵת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ (Ge 18,21); וְאֵם לֹא אֲדַעָה (1Sa 21,4); הַנְּעָרִים יוֹדְעֵתָי (Is 11,9); כִּי מְלֹאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֵת יִי (Is 7,15); לְדַעְתּוֹ מְאוֹס בְּרַע (Pr 1,2); הַכְּמָה לֹא נוֹדַע מִי (De 21,1); אֱלֹוֹ אֶתְוֹדַע (Nu 12,6); גַּם בְּמַדְעָךָ (Qo 10,20), su verdadero significado es ‘saber, conocer’.

וְלֹא יוֹדַע עוֹל בִּשְׁת (So 3,5), es decir, ‘no le avergüenza el ridículo’.

וְלֹא יָדַע בְּשִׁבְכָהּ (Ge 19,33); הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יָדַעוּ (Jb 9,5); שׁוֹאָה לֹא תִדְעִי (Is 47,11); וְלֹא אֲדַע שְׂכוֹל (Is 17,8), [89v] la falta de percepción.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Sal 32,5), ‘te declaro’.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Qo 10,20), ‘en tu pensamiento’.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Nu 12,6); וְלֹא יָדַעְתִּי (De 34,10), todas son ‘revelación’.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Ex 6,3), ‘no les revelé, no les mostré’; idéntica a ésta es וְלֹא יָדַעְתִּי (1Sa 22,6), es decir, que se había mostrado y no se ocultaba.

El significado de וְלֹא יָדַעְתִּי (Ex 33,12) y de וְלֹא יָדַעְתִּי (Ex 33,17) es ‘exalté tu nombre, divulgué tu mención’.

וְלֹא יָדַעְתִּי (Jos 2,4), ‘sin mi permiso’.

ענינו נפשנו ולא תדע (Is 58,3), 'no te inclinaste, no te volviste'.

בעז מדעתנו (Rt 3,2), 'familiar, pariente'.
 ומדע לבינה תקרא (Pr 7,4); ולנעמי מדע לאישה (Rt 2,1).

ונדעה אתם; ולא יסף עוד לדעתה; (Ge 38,26); ונדע אלקנה; (1Sa 1,19); והאדם נדע (Ge 4,1); והאיש לא ידעה; (Ge 24,16); והאיש לא ידעה; (Ge 19,5); וכל אשה ידעת איש; (Nu 31,17), con el sentido de שִׁכְבָּת (acostarse) es una metáfora del matrimonio.

Otra acepción: ונדע בהם; (Ju 8,16); וברקב כסילים תנדע; (Pr 14,33), 'golpe, castigo' y como ésta es breve הודע פן הודע למנות זמינו פן הודע (Sal 90,12), es decir, igual que la duración de nuestras vidas sea tu infortunio y castigo para con nosotros breve.

ינדע כמביא למעלה; (Sal 74,5), 'se romperá'.

ולא נודע כחו; (Ju 16,9), 'no se debilitó su fuerza'.

ינדע אלמנותיו; (Ez 19,7), es decir, 'destrozó su alcázar'. [89:9-89v:16]

יעז

R. Ya'āqob recoge יעז עם נועז (Is 33,19) en la letra *nūn* y la traduce en la letra *lām*, en מעם לעז (Sal 114,1), es decir, 'pueblo que habla otra lengua'. [94:1-3]

יצת

R. Ya'āqob: ויצת בסבכי היער; (Is 9,17); באש יצתו; (Is 33,12); ויצתו עבדי; (2Sa 14,31); והציתוה באש ויצתו עבדי אבשלום; (2Sa 14,30); והנני מצית בד; (Ez 21,3); ונצתה חמתי; (2Re 22,17), 'quemar y prender fuego, abrasar'.

Otra acepción: ונצתה כמדבר; (Je 9,11); עריו נצתו; (Je 2,15), 'desierto y desiertos, vacío'.

A partir de esta acepción aparece con la tercera radical débil יחד אציתנה (Is 27,4). [96:9-15]

יקר

R. Ya'āqob: תיקר נא נפשי; (2Re 1,13); מאשר יקרתי בעיני; (Is 43,4); אשר יקרה נפשי; (1Sa 26,21); ויקר פדיון; (Sal 49,9); אוקיר אנוש מפי; (Is 13,12); הקר הנלד; (Pr 25,17); אבו יקרה; (Ez 27,22); הבן יקיר לי אפרים; (Je 31,20); אדר היקר; (Za 11,13); חפץ ביקרו; (Est 8,16); 'ser precioso'.

Se decía [97] para arrancar el honor אשר יקרתי מעליהם (Za 11,13) y está recogido junto con los antónimos בנות מלכים ביקרותיך (Sal 45,10), 'tus siervas'. [96v:13-97:2]

ירע

Dijo R. Ya'āqob: ירעה לו; (Is 15,4) es 'alboroto, ruido'; puede que sea afín a la voz árabe para 'miedoso' רע (piadoso).

Otra acepción: ירע בעיניך; (De 28,56); ירע שריד באהלו; (Jb 20,26); ולא ירע לבדך; (De 15,10); מדוע לא ירעו פני; (Ne 2,3), 'fealdad'; es una variante de טוב ורע (Ge 2,10).

Otra acepción: יריעת עינים; (Ex 26,7); ויריעת עינים; (Ex 26,7); ויריעת עינים; (Ex 26,7); ויריעת עינים; (Ca 1,5), 'tiras y tira (pieza)'. [98:9-15]

ירש

R. Ya'āqob: וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ (Is 63,18); יִרְשׂוּ עִם קִדְשֶׁךָ (Je 49,2); וְיִרְשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת יִרְשֵׁי (De 6,18); הוּא יִרְשֶׁךָ (Ge 15,4); לֹא יִירְשֶׁךָ זֶה (1Re 21,19); הִרְצַחְתָּ וְגַם יִרְשֶׁתָּ (De 14,23); לְמוֹרֶשׁ קָפֹד (Nu 24,18), 'heredad y herencia'.

(Jb 13,26), 'me añades'.

(Jb 17,11), 'los vasos del corazón'; el autor del *Ṣiḥāḥ* menciona que los vasos del corazón son las venas de las que cuelga el corazón³⁶.

Otra acepción: וְהוֹרֶשְׁתָּם וְהֶאֱבַדְתָּם (Jos 8,7); וְהוֹרֶשְׁתָּם אֶת הָעִיר (Ju 11,24); אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יי (De 9,3); וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ (Nu 33,55); אֲנֹכִי אֹרִישׁוּ (Jos 13,6); תוֹרִישְׁמוּ יָדַי (Ex 15,9); אֹרִישׁ גּוֹיִם (De 4,38); הִנֵּה אֲדַנִּי יוֹרְשָׁנָה (Nu 14,12); וְאֹרֶשְׁנוּ (Ex 34,24); אִיכָה אֵיכָה אֵיכָל לְהוֹרִישׁוּ (De 7,17); [99] מוֹרִישׁ אוֹתָם (De 18,12); יִרְשׂוּ הַצֶּלֶל (De 28,42), 'separar, cortar, erradicar'.

Otra acepción: וְפֹן אֲרֹשׁ וְנִגְבַּתִּי (Ge 45,11); פֶּן תִּנְרֶשׁ אֶתָּה (1Sa 2,7); מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר (Pr 30,9), es 'pobreza'; variante de רָשׁוּ וְרָעִבוּ (Sal 34,11) y de יִשְׁבַּע רִישׁ (Pr 28,19).

Otra acepción: הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל (Os 4,11); וְיִין וְתִירוֹשׁ (De 28,51); תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (De 65,8); וְתִירוֹשֵׁי בְּמוֹעֵדוֹ (Os 2,11), 'mosto'. [98v:8-99:5]

ישר

R. Ya'āqob: וְיִשְׁרְנָה הַפְּרוֹת (Ju 14,4); יִשְׂרָה בְּעֵינַי (2Sa 17,4); וְיִישֶׁר הַדָּבָר (1Sa 6,12); מִיִּשְׂרָיִם אֶהְבֹּד (Pr 11,5); תִּישֶׁר דְּרָכּוֹ [100] (Is 45,2); וְהִדּוּרִים אֲיִשֶׁר (Sal 119,128); כֹּל יִשְׂרָתִי (Ca 1,4); וְיִהִי בִישְׁרוֹן מְלָךְ (De 33,5), 'rectitud, lo justo y rectificación'. [99v:16-100:2]

יתר

R. Ya'āqob: וְיִתְרַתְּ הַכֶּבֶד (Le 9,19); וְאֶת הַיִּתְרוֹת הַחֲרָמָנוּ (1Sa 15,15); הוֹתִיר לְנו שְׂרִיד (Is 1,9); וְהוֹתְרָךְ יי לְטוֹבָה (Rt 2,14); וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר (Ge 49,4); פָּחוּ כַּפַּיִם אֶל תּוֹתֵר (De 28,11); וְהוֹתְרָךְ יי לְטוֹבָה (Ex 10,5); יִתֵּר הַפְּלִטָּה (Qo 7,16); וְאֵל תִּתְחַבֵּם יוֹתֵר (1Re 19,10); וְאִתְּרָךְ אֲנִי (Is 1,8); בֵּת צִיּוֹן יִתּוֹר הַרִים מְרַעְהוּ (Is 15,7); עַל כֵּן יִתְרָה עֲשָׂה (Ge 49,3); יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עוֹ (Pr 17,7); שְׁפֹת יִתֵּר (Jb 39,8), 'excedente, resto y dejar (resto)'.

Otra acepción muy próxima a ésta: וְיִתֵּר לְרֵאֵי הַשָּׁמַשׁ (Qo 7,11); מִן יוֹתֵר לְחֶכֶם מִן (Qo 2,13); כִּיִּישׁ יִתְרוֹן הָאוֹר (Qo 2,13); שְׁיִישׁ יִתְרוֹן (Qo 1,3); מִה יִתְרוֹן לְאֲדָם (Qo 6,8); הַבְּסִיל וְאִין (Qo 2,11), 'virtud y exceso'.

Otra acepción: כִּי יִתְרֵי פִתַח וְיִעֲנֵנִי (Sal 11,2); כּוֹנֵנִי חֲצֹם עַל יִתֵּר (Ju 16,7); יִתְרִים לְחַיִּים (Jb 30,11); וְכָל מִיתְרֵי בֵל יִתְקוּ (Cf. Is 33,20); בְּמִיתְרֵיךְ תִּכּוֹנֵנִי (Sal 21,13); וְאֶת מִיתְרֵיהֶם (Is 54,2); [100v] 'estaca de tienda y estacas, cuerdas del arco'. [100:7-100v:1]

- כ -

כס

עַל כֶּסֶן (Ex 17,16), según R. Ya'āqob es trilitera y es 'cátedra'. [107v:15]

³⁶ AL-GAWHARĪ, *Tāğ al-luġa wa-ṣiḥāḥ al-'arabiyya*, vol. III, pág. 1166.

כסס

R. Ya'āqob: תְּכוּסוּ (Ex 12,4), 'compartiréis'.

בְּמִקְסָת (Ex 12,4), <porción> 'compartida'.

וְנִיְהִי הַמִּקְסָס לִי (Nu 31,37); וְהִרְמוֹתַי מִקְסָס (Nu 31,28); מִקְסָת הָעֶרְבָד (Le 27,23), 'parte [108] y porción'.

Dijo Abū-l-Walīd: no puede descartarse que pertenezca a esta raíz בְּפָסָא בְּפָסָא לְיוֹם חֲגִנּוּ (Cf. Sal 81,4) y לְיוֹם הַפָּסָא (Pr 7,20), 'momento fijado, día señalado'. [107v:16-108:3]

[כסל]

כִּימָה וְכִסִּיל (Am 5,8); כִּימָה וְכִסִּיל (Jb 9,9), es 'Canopo'.

וְכִסִּילֵיהֶם לֹא זָהוּ (Is 13,10), no es, por tanto, lo mismo que כִּימָה³⁷ cuando está en singular, sino que son muchas, añadiéndole las estrellas que colindan con ella. [108v] R. Ya'āqob mantiene que formaron el plural, pero que se trata de una única (estrella), de la misma manera que hicieron el plural de לְהוֹיֹת פְּקִידִים (Je 29,26) y su sentido es פְּקִידִים.

Otra acepción: וְנִשְׁמָו בְּאַלְהִים כְּסָלָם (Sal 78,7); וְנִשְׁמָו בְּאַלְהִים כְּסָלָם (Jb 31,24); כִּי יִי (Pr 3,26); וְהָיָה בְּכִסְלָךְ (Jb 8,14); אֲשֶׁר יִקְוֹט כְּסָלוֹ (Jb 4,6); הֲלֹא יִרְאֶתְךָ כְּסָלְתְּךָ (Jb 4,6), significa 'confianza, esperanza'.

Otra acepción: וְנִעַשׂ פִּימָה עָלַי כְּסָל (Jb 15,27); וְנִעַשׂ פִּימָה עָלַי כְּסָל (Le 3,4); אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים (Le 3,4); וְנִעַשׂ פִּימָה עָלַי כְּסָל (Sal 38,8), 'caderas'; y se ha dicho 'entrañas'. [108:13-108v:6]

כפש

R. Ya'āqob: הַכְּפִישְׁנִי בְּאַפְּךָ (La 3,16), 'me ha invadido' y se ha dicho 'me ha revolcado'; los antiguos (rabinos) decían הִתְהַדְּבַרְתָּ כְּבוֹשָׁה (Tosefta Ohal 6,3), es decir, 'adherida', por lo que es 'me ha adherido a la ceniza'. [110:7-9]

כרר

R. Ya'āqob: בְּרַחֲבֵי הַרְבֵּי (Is 30,23); לְבָשׁוּ כְּרִים הַצֹּאן (Sal 65,14), 'prados fértiles'.

בְּרִיחֵי כְּרִים (Je 51,40); חֲלָב כְּרִים (De 32,14); וְעַל הַכְּרִים (1Sa 15,9); בְּרִיחֵי כְּרִים (Sal 37,20), {'corderos' y a partir de ésta es metafórico en וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (Ez 4,2)}.

וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (Ez 21,27), 'máquina que se coloca ante las fortalezas para conquistarlas'.

לְשׁוֹם כְּרִים לְפָתְחָה (Ez 21,27), 'ilustres'.

Otra acepción: וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (Is 16,1) וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (Is 66,20), 'noble y distinguidos', son camellos de raza.

וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (2Re 11,19); וְנִשְׁמָו עָלֶיךָ כְּרִים (2Sa 6,14); מְכַרְבֵּר וּמְפָזֵז (Cf. 2Sa 6,16), 'bailando'.

בְּכַר הַגְּמֵל (Ge 31,34); se ha dicho 'silla' (de montar) y se ha dicho 'albarda'. {Sin embargo, no se dice que un camello tenga silla o albarda, sino לֹר (silla) de camello o basto, y es afin al árabe}. [110:9-16]

³⁷ En árabe *suhayl* es 'Canopo', mientras que en hebreo *kēsīl* es 'Orión'.

- ל -

[לוע]

וינמקתם בפניכם (Pr 23,2); R. Ya'āqob la tradujo 'en tu garganta'. [116v:4-5]

- מ -

[מסד]

Dijo R. Ya'āqob que a partir de la acepción 'mezcla' es una metáfora del nombre del vaso en el que se mezcla, והממלאים למני ממסד (Is 65,11). [130v:9-11]

מקק

R. Ya'āqob: ונמקו כל צבא השמים (Is 34,4); והבאישו נמקו חבורתי (Sal 38,6); ונמקתם בפניכם (Cf. Ez 24,23); ועיניו תמקנה (Za 14,12); ולשונו תמק בפייהם (Za 14,12); וימקו בעונם (Le 26,39); ומק יהיה; ומק יהיה (Is 3,24); ומק יהיה (Za 14,12); ומק יהיה (Ez 33,10); ומק יהיה (Ez 5,24), es 'conversión, alteración' que se produce en el estado original del objeto calificado cuando está נמק. [132v:8-12]

מרד

R. Ya'āqob: והרשענו ומרדנו (Da 9,5); ואתנו אל תמרדו (Nu 14,9); [133v] ואתנו אל תמרדו (Ez 2,3); ואתנו אל תמרדו (Jb 24,13); ואתנו אל תמרדו (Is 22,22); ואתנו אל תמרדו (Jos 22,19); ואתנו אל תמרדו (1Sa 20,36), 'rebeldía, oposición'.

Se ha dicho que עניי ומרודי (La 1,7); עניי ומרודי (Is 58,7); עניי ומרודי (La 3,19) son de esta raíz con el sentido de 'endeblez, bajeza', siendo de segunda radical débil, de אריד בשיחי (Sal 55,3), 'sufro',³⁸ es inquietud. [133:17-133v:6]

מרה

R. Ya'āqob: כי מרה את פי יי (Is 63,10); ומרה מרו ועצבו (Is 1,20); ומרה מרו ועצבו (Cf. 1Re 13,26); ומרה מרו ועצבו (Nu 20,24); ומרה מרו ועצבו (La 1,18); ומרה מרו ועצבו (La 1,20); ומרה מרו ועצבו (Nu 20,10); ומרה מרו ועצבו (De 21,18); ומרה מרו ועצבו (La 3,42); ומרה מרו ועצבו (Ez 12,2), 'oposición, rebeldía'.

Otra acepción: ומרה מרו ועצבו (2Re 14,26), 'desgraciado, amargado'. [133v:7-12]

משש

R. Ya'āqob: ומשש ומשש (Ge 27,22); ומשש ומשש (Ge 27,12); ומשש ומשש (De 28,29); ומשש ומשש (Jb 12,25); ומשש ומשש (Ge 27,21); ומשש ומשש (De 28,29); ומשש ומשש (Ge 31,37); ומשש ומשש (Jb 5,14); ומשש ומשש (De 9,7); ומשש ומשש (Ez 5,6); ומשש ומשש (Nu 20,10); ומשש ומשש (De 21,18); ומשש ומשש (La 3,42); ומשש ומשש (Ez 12,2), 'oposición, rebeldía'.

משה

R. Ya'āqob: ומשה ומשה (2Sa 22,17); ומשה ומשה (Ex 2,10); ומשה ומשה (2Sa 22,17), 'arrastre'.

³⁸ En el original 'أجوز' 'paso' y Cf. Ferrara 'adoloría'.

פז

R. Ya'āqob: רֹאשׁוֹ כְּתָם פֶּז (Ca 5,11); עֲטָרַת פֶּז (Sal 21,4); יִמְפוֹ רֶב (Jb 28,17); כְּלִי פֶז (1Re 10,18), 'oro de alta pureza'. פֶּז es idéntico a זָהָב aunque es más puro y mejor que éste <último> demostrándolo que primero dice מוֹפֵז (1Re 10,18) y en la segunda versión זָהָב טָהוֹר (2Cr 9,17); su *targum* es דְּהָבָא טָבָא.

Otra acepción: וַיִּפְּאוּ זְרָעֵי יָדָיו (Ge 49,24), 'y se fortalecieron sus brazos'.

מִפְּזוֹ וּמְכַרְכֵּר (2Sa 6,16), es decir, 'ceñido, reforzado'. [198v:11-16]

פנה

R. Ya'āqob: וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם (Le 26,9; Ez 36,9); כִּי פָנוּ אֲלֵי עֵרָף (Je 2,27); אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יִרְשָׁע (Ex 32,15); [202v] מִפְּנֵה צְפוֹנָהוּ (Cf. Ez 9,2); וַיִּפְּן זָנָב אֶל זָנָב (Ju 15,4); מִדּוּעַ פְּנִיכֶם רָעִים (Ge 40,7); וַאֲפִנָּה עַל גְּמִין (Ge 24,49); וַיִּפְּן זָנָב אֶל זָנָב (Je 48,39); הַפְּנֵה עֵרָף מוֹאֲב (Nu 14,25; De 1,7), su verdadero significado es 'dirección y orientación'.

דְּבַר דְּבַר עַל אֲפִנָּיו (Pr 25,11), 'según su forma esperada y verdadera'.

Es una metáfora de la consideración: לֹא הִפְנוּ אֲבוֹת עַל בְּנֵים (Ex 2,12); וַיִּפְּן כּוֹחַ נֹכַח (Cf. Je 47,3); אֶל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם; פְּנֵה אֲלֵי וְחַנְּנִי (Sal 102,18); פְּנֵה אֶל תִּפְּלַת הָעָרֶךְ; אֶל תִּפְּן אֶל מִנְחָתָם (Nu 16,15).

Es una metáfora de la ira: וַיִּפְּנֶיהָ לֹא; פְּנֵי יִי חֲלָקָם (La 4,16); פְּנֵי יִי בְּעֵשִׂי רַע (Sal 34,17); הִיוּ לָהּ עוֹד (1Sa 1,18).

En פְּנוֹת בִּקְרָר (cf. Ez 14,27; Sal 46,6) es una metáfora de la orientación al amanecer.

פְּנוֹת קָדִים (Ez 43,17), 'dirección a oriente'.

מִלְּפָנָי; הַשָּׁמַר מִפְּנָיו (Ex 23,21); לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם; מִפְּנֵי שָׂרֵי גְבֻרָתִי (De 7,21); אֲדוֹן (Sal 97,5 y 114,7): 'a causa de, por motivo de'.

בְּרִכְךָ (Jb 1,11), 'en tu presencia'.

עַל פְּנֵי תַרְחַח (Ge 11,48), 'en su presencia', es decir, durante su vida.

לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יָנוֹן שָׁמוֹ (Sal 72,17), es decir, 'mientras dure el sol'.

לִפְנֵי בֵּת בְּלִיָּעַל (1Sa 1,17), 'como los depravados'.

Otra acepción: מִלְּפָנָי וְלַחֲיוֹנוֹ (1Re 6,29); הוּא הֵיכַל לִפְנֵי (1Re 6,17); בֵּת מְלָךְ פְּנִימָה (1Re 6,29); הַבַּיִת הַפְּנִימִי (1Re 6,27, etc); לִפְנֵימָה לְשַׁעַר (Ez 40,17); הַחֲצַר הַפְּנִימִית (1Re 6,36, etc.), es 'el interior, dentro'.

Otra acepción: וַאֲנֹכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת (Mal 3,1); וַיִּפְּן דְּרָךְ לִפְנֵי [203] (So 3,15); וּפְנוּ אֶת הַבַּיִת (Le 14,36); וַאֲנֹכִי אֶת הַבַּיִת (Is 57,14); סֵלֹו סֵלֹו פְּנֵי דְרָךְ; וַאֲנֹכִי אֶת הַבַּיִת (Le 14,36), 'purificación, aislamiento'. [202:15-203:3]

פתת

R. Ya'āqob: וַעֲלֵ פֶת לְחָם (Pr 28,22); וַעֲלֵ פֶת לְחָם (Pr 17,1); וַאֲכַל פְּתֵי לְבָדִי (Jb 31,17); פֶּתֶךָ (Pr 23,8); קָרַחוּ כְּפֵתִים (Sal 147,17); פְּתוֹת אֶתְּהִים (Le 2,6); [210] וּבִפְתוֹתֵי לְחָם (Ez 13,19), es 'desmenuzar y desmigajar'.

אֶל תְּהִי עִד בְּרַעֲדֶךָ וְהַפְּתִית בְּשִׁפְתֶיךָ (Cf. Pr 24,28), quiere decir, cuando le trata con i - justicia y da falso testimonio en su contra es como si le rompiese y desmenuzase. [209v:15-210:3]

פתה

R. Ya'āqob: וּפְתָה תְּמִית קִנְיָהּ (Jb 31,27); וַיִּפְתֵּךְ בְּסֶטֶר לְבִי (De 11,16); פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם (Jb 5,2); תִּאֲהָבוּ (Sal 19,8) מַחְסִימַת פְּתִי (Pr 14,15); פְּתִי יִצְמִין לְכָל דָּבָר (Os 7,11); כִּי־וְנָה פֹתְהָ (Pr 1,22); פְּתִי (Jb 31,9); אִם נִפְתָּה לְבִי עַל אִשָּׁה (Mal 3,1); וּפְתָאֵם יָבֹא אֶל הַיְכָלוֹ (Pr 1,22); פְּתִי מִי יִפְתָּה אֶת אַחְזָב (Ex 22,15); כִּי יִפְתָּה אִישׁ (Cf. Ez 14,9); פְּתִיתִי אֶת הַנְּבִיאִים (Je 20,7); וְאַפְתֵּךְ אִם יִפְתּוּךְ חֲטָאִים אֶל תִּבְיָא (1Re 22,21); אֲנִי אֶפְתְּנֶךָ (1Re 22,22); תִּפְתָּה וְגַם תּוֹכַל (1Re 22,20); פְּתִי אֶת אִישׁךָ (Ju 14,15); פְּתִי אֶת אִישׁךָ (Sal 78,36); וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיָּהֶם (Pr 1,10); פְּתִיּוֹת וּבֶל יִדְעָה מָה (Je 20,10); אִוְלֵי יִפְתָּה (Pr 25,15); וַיִּפְתָּה קִצְיֹן (Os 2,16); הִנֵּה אֲנִכִּי מִפְּתִיָּה (Pr 9,13), es 'descuido y despiste'.

Otra acepción: יִפְתֵּךְ אֱלֹהִים לְיַפֵּת (Ge 9,27), 'Dios ensanche a Jafet'.

Otra acepción: וְהַפְתּוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת (1Re 7,50), son los 'pedestales' que hay bajo los quicios de las puertas.

וַיִּי פְתָהוּ יַעֲרָה (Is 3,17), metonimia de las pudendas. [210:3-15]

5. EDICIÓN DE MUESTRAS SELECCIONADAS DEL MANUSCRITO FIRK. I 77

חרף אלאף

[אבה]

ר' יעקב ולא אבה יי; וישראל לא אבה לי; לא / אבו שמוע; אם יפתוך חטאים אל תובא, / חקיקתהא כלהא אלא [ר] אדה. וקד יכון אבי יבחן / איוב {מנה}. ומעני אכר אביון; אביונים, מסכין / ומסאכין. ואסם אלפקר למי אבוי וקיל אלעויל. [1v:12-16]

[אבר]

[ר' יעקב שמעון] אלי אבירי לב, אשתוללו אבירי / [לב, הם אלק] אסין אלקלב. [3:1-2]

אגל

[אגלי טל]. ר' יעקב לם יתרגם הוזה אללפטה בל / [קאל אנהא מן] כגלי היס. [3:5-7]

[אוב]

ר' יעקב קאל ואסתעיר לצעף / [אלצות והיה כאוב מאר] קולך. והוזה דליל עלי אן צות / [אל]אוב [צעף]. קאל גאמען הוזה אלכתאב קד ראית ר' / משה בן מימון דכר פי ספר מ'דע מעשה האוב והו ידל / עלי מא דכרה ר' יעקב מן כון אלאוב צות צעף. [5:1-5]

אוה

ר' יעקב תאות ענוים; מאויי רשע; בכל אות / נפשך; אוה למושב לו; ויתאוה דוד; כי אותיה, תרג' / [אלשהוה ואלתמן] ני. [ומע'] אכר נאוה קדש; נאוה תהלה; לא / נאוה לנבל שפת יתר; שחורה אני ונאוה; ומדברך נאוה; / מה נאוו לחייך בתורים; תאות אדם חסדו; הנאוה והמעונגה, / אלחסן ואלגמאל. ומעי אכר והתאויתם לכם; עד תאות גבעות / עולם, חד ורסם. [5:9-15]

אום

ראש אומות; שנים עשר נשיאים לאומותם; / שבחוהו כל האומים. ופי אלסריאני כל עם אומה ולשן. / תרג' ר' יעקב אמה ואמם והי ענדה מן דואת אלמתלין. [5v:4-6]

[אזל]

ר' יעקב ודן ויון מאוזל; מה תזלי מאד, פי מעי אלספר. [7:5]

אזן

ר' יעקב ולא האזין אליכם; האזינו השמים; / הזיני ארץ; ואזן וחקר; האזנה אמרתי; הטה / יי
אזנך; יאזין זאת, אלאצגא ואלסמע. און משמוע; / און שומעת; ויקרא באזניהם, אדן ואדאן. ומעי
/ אכר במאזנים לעלות; מאזני צדק, מיזאן ומואזין. / וקד יכון ואזן וחקר מנה. על אזנך, פסרהא /
צאחב אגרון אלאתך. [7:6-11]

אזר

ר' יעקב אזרו חיל; ואתה תאזור מתניך; אזר [ב7] נא כגבר חלציד; ואזור עור אזור במתניו; אאזרך
/ ולא ידעתני; ותאזרני חיל; נאזר בגבורה; עז / התאזר; התאזרו וחווה; כאשר ידבק האזור; /
והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו, אל / חזאם ואלאסתחזאם ואכתרה אסתעארה פי
אלקוה / ואלשדה וכאנה מנאנס ללמיזר ואלאזר פי אלערבי. / ואמא ותזרני חיל למלח, אצלה זרה
וקאלו ארחי / ורבעי זרית וקד יכון לכה פי ותאזרני חיל. ומעי / אכר מאזרי זיקות, אשעאל אלנאר פי
מעיוביקות / בערתם. [7:16-7v:1-10]

אחד

ר' יעקב אל המחנה האחת; שנה אחת; ויקח אחת / מצלעותיו, אצלהא אחדת חזפת אלדאל
אסתכפא {פא} / וקד חזף מן אלמדכר מן ועשה אח מאחד אלדאל / איצא. [8:1-5]

[אחר]

קאל ר' יעקב ואלדי / ענדנא פי ירבו עצבותם אחר מהרו, אן תקדירה / אָל אָל אחר מהרו פידעו
עליהם אן תכתר אוצאבהם / למא סארעוא אלי עבאדה אָל אחר. [9:2-5]

אכן

ר' יעקב אכן יש יי; אכן נודע הדבר; אכן / לשקר ישבעו, חרף מעני ומענאה אלתחקיק ואלתתבית.
[12:2-3]

[אמר]

ר' יעקב ויאמר אלהים; אומר / אל אלוה; יאמרו גאולי יי; ומאמר אסתר; מאמר / המלך, חקיקתהא
אלקול. [15v:15-17]

[אן]

ר' יעקב יגעל אתה / ואת מן הדא אלאצל ונון אן מנדגמא פי אלתיא / ואלתיא ואלהא פי אתה למסאבה
אלמדכר וקד / [טהרת] נון אן פי צמיר אלמתכלם ען נפסה אני / [ואלא] צל אטהאר אלנון כמה טהרת
פי אלסריאני / אנת מלכא. [16:9-14]

אפף

ר' יעקב כי אפפו עלי; אפפוני / חבלי מות, אחדקת בי³⁹. [18:12-13]

³⁹ *Lege* אחדקת. El punto de אחדקת es por hipercorrección, para este fenómeno véase F. CORRIENTE, *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle* (Madrid 1977), págs. 37-38 y J. BLAU, *Diqduq ha-'arabit ha-yehudit šel yeme ha-benayim* (Jerusalem 1995), pág. 286,

אפד

ר' יעקב / בחשב האפוד; אפוד בד; ואת אפודת מסכת / זהבך; וחשב אפודתו, תפס' אלצדרה. ואפדת / לו, ותשדה יתחזמה עלי אלצדר. ומן ה'א אל / אצל ענדנא אהלי אפדנו, אלפסטאט. [18:13-17]

אפל

ר' יעקב מדבר באפל יהלוד; ותופע / כמו אפל; ואפלה מנדח; באפלות נהלך; וישם / מאפל; ארץ מאפליה, [חקיקתהא אלטלמה] / אלשדידה. ודכר אסם אללה פי מאפליה, [אלתעטיס] / ואלתפכיס. כי אפילות הנה, גאיבה ותקול אל / ערב אפל אלשי אדא גאב. [18v:8-13]

ארב

ר' יעקב וארב / לו; ארבו לנפשי; במדבר ארבו לנו; יארוב במסתר; / נארבה לדס; ארב דס; אורבים; מארבים; וירב / בנחל; ותבוא חיה במו ארב; אל המארב; מהאורב; הסב / את המארב; במארב חצרים; עם ארבות ידיו, / מענאהא כמין וכמון ומכמן. וקיל אן אלאף פי ארבות / ידיו מזידה עלי רבות אלצואב ענדנא כונה מכאמן / מן ארב. אל ארבותיהם; וארבות השמים; וכעשן / מארובה, כוא ורואון. ואסתעיר לגאר אלעין וחשכו / הרואות בארבות. [20:7-16]

ארים

ר' יעקב כי ארמון נוטש; ארמנות בן / הדד; ואכלה ארמנותיה, קצר וקצור. לגה פי / וידע אלמנותיו, וקד אבדלת אלף ארמון בהא פי / ההרמונה. [21:6-9]

אשש

ר' יעקב אש / תוקד; ואשם לא תכבה; באור אשכס, אלגאר. [21b] ואסתעיר פי אלשדאיד כי תלך [במו אש לא תכ]וה; / באנו באש ובמים. ופי אלשר כי אש [יצאה מחשב]ון; / תצא אש מאבימלך. ופי אלגצב ואש [מפיו; כי] / אש קדחה באפי. ואלצואעק ואש יצאה [מאת] / יי; גפרית ואש. ופי אלשי אלואצח אשדת למו. / וסמית אלקראבין למה ידכלהא מן אלאחראק / על אשי יי; זה האשה; מאשי. ומעי אכר ואשישה / אחת; סמכוני באשיות; אשישי ענבים, אניה / ואואני כמר. ומעי אכר לאשישי קיר חרשת, אל / אנגאד ואלאקויא. והתאששו, תאססו פי אל[טאקה] / ותאידו פי אל[תקוי]. [21:16-21v:11]

[אשם]

ר' יעקב מה האשם; אשר השיבו פלשתים אשם, אלהדיה. / תאשם שומרון; למען יחרבו ויאשמו; והאדמה / לא תשם; גם עדרי הצאן נאשמו; ותשם ארץ, / אלכלא ואלקפֶר.⁴⁰ ומן ה'א אלמעני מן דואת אליא / והבמות תישמנה; על פני הישימון; בישמון דרך; / ילל ישמון, אלכלואת ואלקפאר ולעל באשמנים מן / ה'א אלמעני. [22:6-12]

אשר

ר' יעקב חרף מעני וקד / חדפואֶ מנה אלאף ואלרא ותרכואֶ אלשין ואלצקוהא / עלי אללפטֶ שאהבה

suplemento a §15.2.

⁴⁰ En el original alguien ha vocalizado la segunda radical de ואלקפֶר donde corresponde ואלקפֶר.

נפשי; שחולת אהבה אני; [22b] עד שקמתי, ומענאה אלדי. והי עלי אל / ואחד אלמדכר מתל האיש אשר יכנו; אשר אתה / מבקש. ואלדין והי עלי אלגמאעה אלמדכרין מתל / והאנשים אשר שלח משה; אשר הלכו אתי. / ואלתי והי עלי אלואחדה אלמונתה אשר לא אורשה. / ואלתיין והי עלי אלגמע אלמונת אשר נשא לבן אותי. / ומעי אכר אשרי האיש; קמו בניה ויאשרוה; / מאשריך מתעים; ותומכיה מאושר; אשרי / תמימי דרך; ומאושריו מבולעים, גבטה ואגתבאט. / באשרי כי אשרוני בנות, מן אלחסד ואלתמני. / ומעי אכר ואשרו בדרך בינה; כנמר על דרך / אשר, ואל תאשר בדרך רעים, אלמסלך ואלנהג. / לא תמעד אשרויו; תמוך אשרי במעלותיך; / ותט אשרוני, קדם ואקדאם. ומעי אכר תדהר / ותאשר, קיל אלבקס באלסיין וקיל אלארז. אשרים; / ואשריהם; אשרה, סאריה וקיל שגרה יעבדונהא. [22:15-22v:16]

אתה

ר' יעקב ואתה מרבבות קדש; מצפון ויאת; / ויאתיני; יאתיו חשמנים; ויאתיון, אלאתיאן / ואלמגי. [23:4-7]

אתק

ר' יעקב אתיק אל פני אתיק, פטר פיה סקיפה / וקיל פציל והו ענד אבי אלוליד מן דואת אלנון. [23:8-10]

חרף אלבית

בוש

ר' יעקב ובושה החמה; / בושה וחפרה; ובושו החזים; מגבורתם בושים; / בן מביש ומחפיר; ולא יתבוששו; תחת בשתכם, / חקיקתהא אלכזי ואלכלח. ובה סמי אלותן תהגינא / מזבחות לבושת; והבושת אכלה; בשנה אפרים / יקח. ובה כני ען אלעורה והחזיקה במבושיו / למא יכתזי מן כשפהא. עד בוש; כי בושש משה; [26b] [מדוע בושש] רכבו, אלעטלה ואלאבטא. [26:11-26v:1]

בטן

ר' יעקב מני בטן; בטרם אצרך בבטן; פרי / [בטן; וא]ת בטנך צבה; פרי בטנך, תפסי בטן. בטנים / ושקדים, שגרה אלבטם. [27v:5-7]

חרף אלגים

אלגים אלמצאעף

לם ידכר מענאה אבו אלוליד {ודכרה} / ר' יעקב וגעלה מעתל אלעיין בודד על גג; אל הגגה / לאמר; את גגו; מעקה לגגך; גגות, צטח וסטוח. [36v:14-16]

גדד

ר' יעקב תגודדו; / בת [גדוד; אח]רי הגדוד; להגדוד; יצאו גדודים; גדודי / [מואב, ע]סאכר. היש מספר לגדודיו, כלאיקה. יגודו / [על נפש צ]דיק, יגתמעו וקיל מנה העורכים לגד / שולחן, יעני ללגמאעה בדליל והממלאים למני ממסך / [אלדי הו] מי מנה עפר יעקב. ומעי אכר ולא יתגודדו; / [ויתגודדו] כמשפטם; ולא יתגודד; עד מתי תתגודדי; / [ומת]גודדים; כל ידים גודדות, אלכמוש ואלכדוש. נחת / גדודיה, כמושהא וכדושהא והי כאלכטוט אלתי יכטהא / אלחראת. ודכר כזרע גד וגעלה דא מתלין בכונה / פתח והו אלכזברה. [38:6-16]

גור גיר

ר' יעקב וגר זאב עם כבש; עם לבן גרתי; / ויגר אברהם; יגורו בך נחתי; לגור שם; מתגורר עמה; / גרי ביתי; ומגרת ביתה, אלמגאורה ואלסכני פי אלגרה. / ומע' אכר מי גר אתך; הן גור יגור אפס; ויגר מואב; / לולי כעס אויב אגור; לא תגורו מפני איש; ממנו / יגורו; וגורו ממנו; גורו לכם מפני חרב; מגור מסביב; / מגורי אל חרב; מגורת רשע היא תבואנו; ומגורתם / אביא להם; ומכל מגורותי הצילני, אלכוף ואלחזר ואלכשיה. / וכדלך מגורי מסביב, נאדית במכאופי מן גמיע אל / גהאת. ומע' אכר יגורוהו בחרמו; שוד רשעים יגורם; / יגורו מלחמות; יגורו עלי עזים; יגורו יצפונו; על דגן / ותירוש יתגוררו, גמע וצם. / ומן הדא אלמע' העוד / הזרע במגורה, אלהי ואלגמע נהרסו ממגורות, / אלאהרא אלתי יגמע פיהא אלטעאם. / וקד יכון מן הדא / אלמע' וסער מתגורר אי מגתמע. / ומע' אכר גור / אריה; רבתה גוריה; אחד מגוריה; בדי גורותיו, גרי⁴¹ [40] אלסבאע. / ומע' אכר כאבני גיר ופי אלסריאני על / גירא והו אלגיר. / ומע' אכר פרץ נחל מעם גר, פאץ / אלווד מן מוצע גריה. [40:2-40v:3]

[גלל]

קאל ר' יעקב את קדש בגליל; גליל / הגוים; אל הגלילה הקדמונה; גלילות פלשתים; גלילות הירדן, / אנהא סואחל אלאנהאר אלתי תסקי בנאעורה וגירהא. [41v:12-14]

[גת]

וקאל ר' / יעקב פי חובט חטים בגת אנהא אלמעצרה לאנהם / כאנו מחפוזין ען עמל אלאנדר פכאנו / יכבטון אלסנבל [45] פי אלמעצרה בקדר אלקות.⁴² [44v:15-45:1]

חרף אדלת**דלה**

ר' יעקב וגם דלה דלה לנו; ותדלינה; כי דליתני, / אלרפע ואלנשל. כמר מדלי, אדלו. בצל דליותיו; / יול מים / מדליו, אנצאן. / יגיפו הדלתות; הדלת תסוב על צירה; / ויקוב חור בדלתו, באב ואבואב. / שלש דלתות וארבעה, / ורקאת אלכתאב. / דליו שוקים מפסת, עלקוא אלסאקין / מן אלאערג מענאה / כמא לא תנהץ אלסאקין מן אלאערג / כדלך לא ינפע תעליק אלחכמה מן פם אלגהאל. [48v:7-13]

חרף אלהא**הדם**

ר' יעקב הדום לרגליך; להדום / רגליו; הדום רגלי, אלמחל ואלמכאן. [52:7-8]

הום

ר' יעקב כי יום מהומה; את המהו {מה}; / ויהם את מחנה מצרים; מהומה גדולה, אלבהתה. / ויי / ויהם יי את סיסרא, ואכסר. / ותהום את כל העיר; / ותהום הקריה; תהימנה מאדם; אריד בשיחי / ואהימה, אלדוי ואלצוצוא ואלצראך. [52v:13-17]

⁴¹ El plural *gīrā* está reflejando el clásico *gīrā*. La confusión ortográfica de *afīf maqṣūrah* y *mamdūdah* era algo habitual en árabe medio, y véase J. BLAU. *Diqduq ha-'aravit ha-yēhudit šel yeme ha-benayim* (Jerusalem 1995), págs. 27-29.

⁴² Se intuye بتقدير por בקדר; para la confusión de la forma I por la II, véase F. CORRIENTE «Geminate imperfectives in Arabic masked as intensive stems of the verb», *Estudios de Dialectología Norteafricana y Andalusí* 8 (2004) [= *Homenaje a Peter Behnsted*], págs. 33-57.

המה

ר' יעקב הומיה היא {וסוררת}, / האיגה ומכאלפה. המה לי; ואהימה; יהמיון; הקריה {הומה}; / כלם הומות; עיר הומיה; המית נבליך, אלדוי ואלצגיג / ואלגלבה. כקול המון; יתר ההמון; המון נשים; המון / רב. המונים המונים, עסאכר. וגמאעה יען המנכס, / אזדחאמכס. בראש הומיות, מואצע אלמגתמעאת. / כל ההמון הזה אשר הכינו; טוב מעט לצדיק מהמון / רשעים רבים, מענאה אלמאל אלגסים. המו מעי לו; [ב54] המו גוים; ומה תהמי עלי, אצטראב. יהמו ככלב, / יעוו. נהמה כדובים, זיראן אלדב. המון מים, צות / אלמטר. המון הרים, צדא אלגבאל והו דוי יסמע מן / אנעכאס אלצות. יתר האמון, באלף לגה פי המון. [54:10-54v:4]

חרף אלזין**זעה**

ר' יעקב קאל פי / והיית לזועה, אנהא לגה פי רק זועה, והי אלהתזאו / ואלאצטראב. [59v:5-7]

זקק

ר' יעקב כסף מזוקק; / יזוקו מטר לאידו; ומקום לזהב יזוקו; וזקק אותם; / מזוקק שבעתים; שמרים מזוקקים, אלצפא ואלתנציף / מן אלגלת. ומעי אכר רותקו בזקים; מלכיהם בזקים, / אלקיוד ואלכבול וקד דכר פי מעתל אלעיין. [60:6-10]

זלזלים

פסרהא ר' יעקב אלאגצאן ודכרהא פי זר' / זרזיף ארץ. קאל רבינו האי ז"ל אלמטר אדא אי' / אשתד יקאל לה באלנבטיה זרף. [61v:8-10]

חרף אלחית**חבא חבה**

ר' יעקב / להחבא בשדה; ויתחבא האדם; אשר יתחבא שם; [א62] נחבא אל המערה; בצל ידו החביאני; מכל המחבו {אים}; / חבי כמעט רגע; חביון עזו, אלאכתבא ואלאכתפא. / ומעי אכר על מחבת; על המחבת, אלטאבק / ואלמקלאה וקד דכר חבת. [61v:16-62:4]

חדש

ר' יעקב ויחדש את [ב64] מזבח יי; ותחדש פני אדמה; ורוח נכון חדש בקרבי; / בית חדש; חדשים לבקרים, חקיקתהא אלגדה / ואלתגדיד. אשה חדשה, אמראה גדידה יעני אן / הדא אלרגל לס יערפהא קבל דלך בכר כאנת או / תלב. ומן הדא אלמעני סמי ראס אלשהר חדש / לתגדדה, מחר חדש; ויהי החדש; חדשיכם ומועד {יכם}; / ממחרת החדש השני. וקד סמי אלשהר כלה חדש, / עד חדש ימים; או חדש או ימים; שנים חדשים / בביתו. ואמא והוא חגור חדשה, תקדירה חגור / חרב חדשה. [64:17-64v:10]

חול

ר' יעקב דכר פי הדא / אלאצל אצולא אכר מן דואת אלמתלין וממא עינה / יא מכרר פיה כי חלה לטוב; ויחל עוד; ויחילו עד / בוש; על כן לא יוחיל טובו; יחילו דרכיו; ויחלו מעט; / ויחל עוד {אט וייחל}, אלאנתטאר. ומעי אכר מותקארבה [ב65] לא חלתי; ולא חלו; הרינו חלנו; ולאשה מה

תחילין; / לבי יחיל בקרבי; יחילו עמים; כיולדה יחילון; חילו / מפניו; יחיל מדבר; היוחל ארץ; ואסלדה בחילה; / חוללה ידו; יחולל אילות; ותחולל ארץ; ותשכח / אל מחוללך; מחוללת תנין; מחולל מפשענו; כל / ימי רשע הוא מתחולל; ואל שרה תחוללכם; ותתח {לחל} / המלכה; וחלחה בכל מתנים, חִקִּיקְתָּהּ אֲלוּגַע / ואלתוגע ואלאלם והי תסתעאר פי כל מוצע בחסבה / עלי אלארץ הז ואתעאש ועלי אלמיהא אצטראב. / ואמא הרפאים יחוללו, פהו אלנשר מן אלקבור. יחילו / דרכיו בכל עת, יתגדדו. ומעי אכר וחלה חרב; / על ראש רשעים יחול; יחולו על ראש יואב; יש / רעה חולה, נזול אלמאר וחלולה. וקיל אן וסער / מתחולל מנה. ומעי אכר לחול במחולות; בתוף / ומחול, טבל וטבול. ומעי אכר כחול אשר על / היס, אלרמל ואלחול ענד אלערב אלטרב אללין. ומעי / אכר חיל כשדים; פרעה וחילו; שרי החילים, [66]א גיש וגיוש. איש חיל; גבורי החיל; אנשי חיל; אשר / חיל; לבן חיל; וברוב חילו; תאנה וגפן נתנו חילם, / קוה ונגדה. לעשות חיל; את החיל הזה; הבוטחים / על חילם; חילך וכל אוצרותיך; חיל כי ינוב; הרבית / חילך; ואת כל חילם; ישא את חיל דמשק; על / כתף עיריס חילהם, יסאר ומאל ואלדי ענדנא / פי לחלכה יצפנו אנה מתל חילך וכל אוצרותיך. / ואלנגיד יסרה גמאעה אלצעפא. [65:13-66:8]

חנן

ר' יעקב מצא חן; ויתן / חנו; ולכן יחכה יי לחנכם; כי עת לחננה; השכח / חנות אל; ואת עפרה יחוננו; רחום וחנון יי; מצאתי / חן, רחמה ושפקה וחטוה. אשר חנן יי; חנני אלהים; / חונן דל; חונן אביון; ותורתך חנני, הבה ועטיה. חנם / נמכרתם; לחפשי חנם, תפסי מגאנא אי בלא תמן / ואלמים זאידיה. פצעי חנם; כי חנם מזורה הרשת; {שונאי} / חנם, בגיר דנב. [74:3-10]

חרף אלטית

טפף

ר' יעקב טפכם נשיכם; טפנו נשינו; טף ונשים, אל / צביאן. ומעי אכר הלוך וטפוף, אלִתְבַכְּרוּ ואלאצטראב / פי אלמשי. [85v:9-13]

טרח

טרחכם ומשאכם; עלי לטרח, תקלא / אף ברי יטריח עב, באלרוא יתקל אלסחאב ואלבא / פי ברי זאידיה משתק מן רוה ואלרוא הו אלמא {אלכתיר} / וגוז ר' יעקב אן אלבא פי ברי אצליה מתל הביאי {הבריה} [86] והו אלטעאם. [86:14-86v:1]

חרף אליא

ידע

ר' יעקב ידע לכתך; אחרי הודיע; הודיע יי {ישועתו}; / ואת הנערים יודעתי; ואם לא אדעה; דע את אלהי / אביך; לדעת חכמה; לדעתו מאוס ברע; כי מלאה / הארץ דעה את יי; לא נודע מי הכהו; אליו אתודע; / גם במדעך, חקיקתהא אלעלם ואלמערפה. ולא יודע / עול בשת, אי לס יחתשם מן אלכזי. ולא ידע בשכבה; / המעתיק הרים ולא ידעו; שואה לא תדעי; ולא אדע [89]א שכול, אלכל מן אלשעור. חטאתי אודיעך, אקר לך. / גם במדעך מלך, פי כאטרך. אליו אתודע; אשר ידעו, / יי, אלכל וחי. ושמי יי לא נודעתי להם, לס אתגלי ולם / אתטאהר להם ומתלה וישמע שאול כי נודע דוד, / אי אנה טהר ולם יכתפי. ומעני ידעתיך בשם; ואדעך / בשם, נוהת באסמך ואשהרת דכרך. ולא ידעתי, בגיר / אדני. ענינו נפשנו ולא תדע, ולם תערך ולם תלפת. {ולנעמי} / מודע לאישה; ומודע לבינה תקרא; בועז מודעתנו, / קריב ונסיב. והאדם ידע; וידע אלקנה; ולא יסף עוד / לדעתה; ונדעה אותם; ואיש לא ידעה; וכל אשה {יודעת} / איש, במעני שוכבת אסתעארה פי אלנכאח. ומעי / אכר וידע

בהם; ובקרב כסילים תודע, צרב ועדאב / וכדלך למנות ימינו כן הודע, אי עלי קדר אעמא {רנא} / אלקצירה יכון ארבך ועקובתך לנא קצירא. יודע {כמביא} / למעלה, ינכסר. ולא נודע כחו, לס תצעף קוֹתה. וידע / אלמנותיו, {אי} כסר קצורה. [89:9-89v:16]

יעז

ר' יעקב דָּכַר את עם / [נועז פין] חרף אלנון ותרגמהא פי חרף אללאם פי מעם / [לעז] אי שעב מעגם. [94:1-3]

יצת

ר' יעקב / ותצת בסבכי היער; באש יצתו; הציתו עבדיך; / והציתוהו באש ויצתו עבדי אבשלום; הנני מצית / בד; ונצתה חמתי, אלחרק ואלאח {ת}ראק ואלאשתעאל. / ומעי אכר נצתה כמדבר; עריו נצתו, אלקפר ואל / קפאר ואלכלא. וגא מן הדא אלמעני מעתל אללאם {אציתנה} / יחד. [96:9-15]

יקר

ר' יעקב אשר / יקרה נפשך; אשר יקרה נפשו; מאשר יקרת בעיני; / תיקר נא נפשי; ויקר פדיון; אוקיר אנוש מפז; הוקר / רגלך; אבן יקרה; פנת יקרת; הבן יקיר לי אפרים; / אדר היקר; וששון ויקר; חפץ ביקרו, אלעזה. וקיל [97]א פי אנתזאע אלעז אשר יקרתי מעליהם. ודָּכַר מַע / אלאצדאד בנות מלכים ביקרותיך, כדאימד. ⁴³ [96v:13-97:2]

ירע

ר' יעקב קאל נפשו / ירעה לו, גלבה וצגיג. וקד יכון מגאנס לקול אלערב / ללגבאן ורע. ומעי אכר ירע שריד באהלו; תרע / עינה; אל ירע בעיניך; ולא ירע לבבך; מדוע לא ירעו / פני, אלקבח והי לגה פי טוב ורע. ומעי אכר ארד / היריעה; נוטה שמים כיריעה; יריעת עזים; כיריעות / שלמה, ושקאק ושקה. [98:9-15]

ירש

ר' יעקב וירש יש' את ירשיו; ירשו עם / קדשך; וירשת את הארץ; הרצחת וגם ירשת; / לא יירשך זה; הוא יירשך; למורש קפוד; מורשה / קהלת יעקב; אדום ירשה, אלוֹרֹת ואלמיראת. {ותורישני} / עונות נעורי, ותלזמני. מורשי לבבי, ניאט אלקלב. / דָּכַר צאחב אלצחאח אן ניאט אלקלב ערק יעלק בה / אלקלב. ומעי אכר אשר הוריש יי; והורשתם את / העיר; והורשתם והאבדתם; תורישמו ידי; אנכי אורישם; / ואם לא תורישו; כי אוריש גוים; ואורישנו, הנה יי / יורשנה; להוריש גוים; איכה אוכל להורישם; מוריש [99]א אותם; יירש הצלצל, קטע וקרץ ואסתיצאל. ומעני / אכר מוריש ומעשיר; פן תורשך אתה; ופן אורש / [וגנבת], והו אלפקר לגה פי רשו ורעבו ופי ישבע / ריש. ומע, אכר תירוש ויצהר; ויין ותירוש; התירוש / באשכול; תירשך ויצהרך; ותירושי במועדו, אלמצ[טאר]. [98v:8-99:5]

ישר

ר' יעקב וישר הדבר; ישרה [בעיני]; / וישרנה הפרות; פקודי כל ישרתי; והדורים [אישר]; [100א] [תישר] דרכו; מישרים אהבוד; ויהי בישרון מלך, / [אלאסתקא]מה ואלקואם ואלתקוים. [99v:16-100:2]

⁴³ Plural no registrado de خديمة.

יתר

ר' יעקב הותיר לנו שריד; ואת היותר החרמנו; / ויתרת הכבד; והותירך יי לטובה; פחו כמים אל תותר; / ותשבע ותותר; ונתרה בת ציון; ואותר אני; ואל תת[חכם] / יותר; יתר הפלטה; שפת יתר; יתר שאת ויתר עז; / על כן יתרה עשה; יתור הרים מרעהו, אלפצלה {ואלבקיה} / ואלאבקא. ומע, אכר קריב מנה ויותר לראי השמש; / כי מה יותר לחכם עם הכסיל; מה יתרון לאדם; / שיש יתרון; כיתרון האור; ואין יתרון תחת השמש, / אלפצילה ואלפצל. ומעי אכר יתרים לחים; כוננו / חצם על יתר; כי יתרי פתח ויענני; במיתריך {תכונן}; / כל מיתריו בל ינתקו; האריכי מיתריך; ואת {מיתריהם}, [100b] ותד ואתאד ואטטאב. [100v:1-100:7]

חרף אלכאף

כס

על כס יה, והו ענד ר' יעקב תלאתי והו אלכרסי. [107v:15]

כסס

ר' יעקב תכוסו, תתואסו. במכסת, מואסאה. / ויהי המכס ליי; והרמות מכס; מכסת הערך, קסם [108א] וקסמה. וקאל אבו אלוליד ומא יבעד אן יכוון מן הדא / אלאצל בכסא ליום חגנו; ליום הכסא, אלוקת אלמחדוד / ואליום אלמח'סום. {אלמרסום} [108:3-107v:16]

[כסל]

כימה וכסיל; כסיל וכימה, הו סהיל. / וכסיליהם לא יהלו, ליס תם סוי כסיל ואחד ואנמא / גמעו באצאפה מא יגאורה מן אלכואכב אליה [108b] ור' יעקב יקול אנהם גמעוה והו ואחד כמא גמעוה / להיות פקידים ואלמעני פקיד. ומעני אכר וישימו ב' / באלהים כסלם; אם שמתו זהב כסלי; כי יי יהיה {בכסלך}; / אשר יקוט כסלו; הלא יראתך כסלתך, מענאה אלתקה ואל / רגא. ומעי אכר ויעש פימה עלי כסל; אשר על הכסלים; / כי כסלי מלאו נקלה, אלכואצר וקיל אלאחשא. [108v:6-108:13]

כפש

ר' יעקב הכפישני באפר, כבסני / וקיל מרגני וקאל אלולון היתה כפושה אי מלצוקה / פתכון לצקני באלרמאד. [110:7-9]

כר

ר' יעקב כר נרחב; / לבשו כרים הצאן, אלמרוג אלכציבה. ככרים לטבח; / חלב כרים; ועל הכרים; כיקר כרים {אלחמלאן ואסתעיר מנה ושים עליה כרים צחא}. / לשום כרים על / שערים, אלה⁴⁴ / תנצב עלי אלחצון לפתחהא. לשום כרים / לפתוח, אלאגלא. ומע, אכר שלחו כר; ובכרות, נגיב / ונגב והי כפאף אלאבל. ואת הכרי; הרצים והכרים, / פיג ופיוג. מכרכר בכל עוז; מכרכר ומפוז, / ראקף. / בכר הגמל, קיל סרג וקיל ברדעה. [110:9-16]

חרף אללאם

[לוע]

ושמתי שכין בלועך, תרגמהא ר' יעקב פי חלקך. [116v:4-5]

⁴⁴ *Lege* אלה.

חרף אלמים

[מסד]

וקאל ר' יעקב / ומן מעני אלמוג אסתעיר אסם אלכאס אלדי [ימוג] / פיה והממלאים למני ממסד.
[130v:9-11]

מקק

ר' יעקב ונמקו כל צבא השמים; הבאישו / נמקו חברותי; ונמקותם בפניכם; ועיניו תמקנה; / ולשונו תמק בפייהם; ימקו בעונם; ובס אנחנו נמקים; / המק בשרו; מק יהיה; כמק יהיה, הו' ואלאסתחאלה {אוט אלדובאן} / ען אלחאלה אלאצליה אלתי ללשי אלמוצוף באנה נמק. [132v:8-12]

מרד

{ר' יעקב} אך ביי אל תמרודו; [133b] הרשענו ומרדנו; המורדים אשר מרדו בי המה; / היו במורדי אור; אם במרד ואם במעל; ואתם אל / תמרודו; בן נעות המרדות, אלעציאן ואלכלאף. / וקיל אן ועניים מרודים; ימי עניה ומרודיה; זכר / עניי ומרודי, מן הדא אלאצל פי מעני אלצעף ואלדלה / וכונה מעתל אלעין מן אריד בשיחי, אגוז והו אלאנועאג. [133:17-133v:6]

מרה

ר' יעקב ואם תמאנו ומריתם; והמה מרו / ועצבו; כי מרה את פי יי; על אשר מריתם; כי פיהו / מריתי; כי מרו מריתי; פשענו ומרינו; סורר ומורה; / שמעו נא המורים; ותמר את משפטי; ממרים / הייתם; אל בית המרי, אלכלאף. ומע אכר כי ראה {ואלעציאן} / יי את עני יש' מורה מאד, מנכד מנגץ. [133v:7-12]

משש

ר' יעקב / אולי ימושני אבי; ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו; / ממשש בצהרים; כי מששת את כל כלי; כאשר / ימשש העור; ימששו חשך; ימששו בצהרים. / וכדלך גשה נא ואמושך, אלא אנה מכפך אלשדה [134b] מעני אלגמיע אלמס ואללמס. [134:13-134v:1]

משה ר' יעקב כי / מן המים משיתהו; ימשני ממים רבים, הו אלגדב. / ומ' אכר שש ומשי; ואכסך משי, צנף מן אלחריר. [134v:1-3]

מתי

ר' יעקב למתי אעתיר לך; מתי יעבור החדש; / מתי אקום; מתי תנחמני; מתי ימות, חרף מעני / יסתפהם בה. מענאה פי אלערביה מתי. [135v:12-15]

חרף אלנון

נדח

ר' יעקב לבלתי / ידח ממנו נדח; ונדחה ידו בגרזן; לנדוח עליו גרזן; / ותושיה נדחה ממני; את שיו נדחים; והנדחתי / אקבך; משאות שוא ומדוחים, הו אלצלאל ואל / אנדחא ואלאפתראק. [139v:3-7]

נוה באלהא אלטאהרה

ולא נה בהם, תרגמהא / ר' יעקב ולא תובה פיהם מתל וינהו אי ותאבו. [141a] וקאל פי ונשאו

אליך בניהם קינה, אנה קד יכון לגה / פי נוה פכאנה קאל ונשאו אליך בנויהם קינה אי / פי וטנהם.
[140v:16-141:3]

חרף אלסמך

סרר

ר' יעקב ואף סוררים לשכן יה אלהים; סרר ישראל; / בן סורר; כי כפרה סוררה; סר וזעף; הוי
בנים {סוררים}; / שריך סוררים; הומיה היא וסוררת; כי דבר סרה, / אלכלאף ואלעציאן. ומן הדא
אלמעני מעתל אלעיך {מדכור} / פי סור. [167:1-6]

חרף אלפא

פור

ר' יעקב יי / הפיר עצת גוים; והפר כעסך עמנו; והפר ברית; / ואם הפר יפר אותם; וחסדי לא אפיר
מאתו; / להפרכם את בריתי; גם בריתי תופר, הו אלנקף / ואלפסך. ומנה ותפר האביונה, ותבטל
אלאראדה יריד / שהוה אלבצאע. אתה פוררת; פור התפוררה ארץ; / שלו הייתי ויפרפריני, אלכסר
ואלרף. ומעני אכר [198] הפיל פור; פורים על שם הפור, הו אלקרעה. ומע אכר / פורה דרכתי לבדי,
הי אלמעצרה. ותרגום לחשוף ח' / חמשים פורה, חמשין גרבין דחמרא והי אלזאקאק. [198:11-
198v:3]

פזז

ר' יעקב כלי פז; ומפז רב; ראשו כתם פז; עי' / עטרת פז; זהב מופז, דהב כאלף רפיע. ופז מתל / זהב
אלא אנה אכלף ואגוד מנה בדליל קוי אולא / זהב מופז. ופי אלנסכה אלתאניה זהב טהור ותרגומה
/ דהבא טבא. ומעי אכר ויפוזו זרועי ידיו, ואשתדת / עצדאה. מפוז ומכרכר, אי מתחזם מ{ת} שדד.
[198v:11-16]

פנה

ר' יעקב ופניתי אליכם; / כי פנו אלי ערף; אל כל אשר יפנה ירשיע; מדוע / פניכם רעים; ואפנה על
ימין; ויפן וירד משה; [202] הפנה עורף מואב; ויפן זנב אל זנב; מפנה צפונהו; / פנים אל פנים; אל
תפנו אל האלילים; פנו וסעו לכם, חקי' / חקיקתה אלוהה ואלתוהה. דבר דבור על אפניו, / עלי וגהה
וחקיקתה. ותסתעאר פי אלאלתפאת / ויפן כה וכה; לא הפנו אבות על בנים; פנה אל / תפלת הערער;
פנה אלי וחנני; אל תפן אל מנחתם. / ותסתעאר פי אלגצב פני יי בעושי רע; פני יי / חלקם; ופניה לא
היו לה עוד. ותס{ת} עאר פי פנות {בקר}, / תגאה אלצבאח. פנות קדים, תגאה אלשרק. מפני / שרי
גברתי; לא תערוץ מפניהם; השמר מפניו; / מלפני אדון, מן אגל ובסבב. אם לא על פניך / יברכך,
בחצרתך. על פני תרח, בחצרה תרח / אי פי חיאתה. לפני שמש ינון שמו, אי מא דאמת / אלשמס.
לפני בת בליעל, מתל אלפאסקין. ומעי' / אכר הוא ההיכל לפני; מלפנים ולחיצון; בת מלך / פנימה;
לפנימה לשער; הבית הפנימי; החצר / הפנימית, הו אלדאכל ואלגוא. ומע אכר פנה איביך; [203] א
ופנה דרך לפני; ואנכי פניתי הבית; ופנו את / הבית; פנו דרך יי; סלו סלו פנו דרך; ופנו את / הבית,
אלתנטף ואלתעזיל. [202:15-203:3]

פתת

ר' יעקב / טוב פת חרבה; ועל פת לחם; ואכל פתי לבדי / לבדי; פתך אכלת; קרחו כפתים; פתות
אותה פתים; [210] ובפתותי לחם, הו אלפת ואלתפתית. אל תהי עד ברעך / והפיתך בשפתך, יעני
אדא טלמה ושהד עליה / זור פכאנה קד כסרה ופתתה. [209v:15-210:3]

פתה

ר' יעקב / פן יפתה לבבכם; ויפת בסתר לבי; ופותרה תמית / קנאה; כיונה פותרה; פתי יאמין לכל דבר;
 מחכימת / פתי; תאהבו פתי; ופתאום יבוא אל היכלו; אם נפתה / לבי על אשה; פתיני יי ואפת;
 פתיני את הנביאים; / כי יפתה איש; מי יפתה את אחאב; תפתה וגם / תוכל; אני אפתנו; אם יפתוך
 חטאים אל תובא; ויפתוהו / בפייהם; פתי את אישך; כי לפתוךך בא; הנה אנכי / מפתיה; יפותה
 קצין; אולי יפותה; פתיות ובל ידעה / מה, הו אלגפלה ואלאסתגפאל. ומע' אכר יפת אלהים / ליפת,
 יוסע אללה ליפת. ומע' אכר והפותות לדלתות / הבית, והי אלקואעד אלתי תחת רתוג אלבואב. ויי
 / פתהך יערה, כנאיה ען אלעורה. [210:3-15]

Recibido: 03/07/2009

Aceptado: 06/09/2009